

VII

Національна нормативно-правова база з гендерної рівності

*Про підвищення соціального статусу жінок в Україні.
Указ Президента України від 25 квітня 2001 року*

*Національний план дій щодо поліпшення становища жінок
та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві
на 2001—2005 роки. Постанова Кабінету Міністрів України
від 6 травня 2001 року*

Цілі Розвитку Тисячоліття: Україна

*Обов'язки щодо забезпечення рівності.
Доручення Прем'єр-міністра України від 10 липня 2003 року*

*Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.
Проект Закону України*

*Лише через надання державних гарантій рівності
жінкам і чоловікам можлива інтеграція України
в європейський простір.*

*Валентина Довженко,
Міністр України у справах сім'ї, дітей та молоді*

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про підвищення соціального статусу жінок в Україні

З метою поліпшення становища жінок, підвищення їх ролі у суспільстві, забезпечення сприятливих умов для розкриття їх інтелектуальних і творчих здібностей, формування демократичного світогляду громадян **постановляю:**

1. Визначити одним із головних напрямів діяльності органів виконавчої влади реалізацію державної політики щодо поліпшення становища жінок, створення більш сприятливих умов для забезпечення жінкам рівних з чоловіками можливостей брати участь у політичному і суспільному житті держави.
2. Кабінету Міністрів України розробити та затвердити у першому півріччі 2001 року план дій на період до 2005 року щодо поліпшення становища жінок і підвищення їх ролі у суспільстві, передбачивши, зокрема:
 - утворення в установленому порядку Координаційної ради з питань поліпшення становища жінок і підвищення їх ролі у суспільстві, забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків;
 - проведення заходів щодо забезпечення організаційних, економічних і правових гарантій для реалізації жінками права на працю, зниження рівня безробіття серед жінок;
 - надання підтримки жінкам у конкуренції на ринку праці шляхом організації професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації жінок, оволодіння ними новими професіями;
 - підвищення правової обізнаності жінок і роботодавців з вимогами законодавства з питань охорони праці та здоров'я жінок;
 - заходи щодо розвитку та стартової підтримки підприємницької діяльності жінок;
 - розвиток соціальних послуг, у тому числі збереження та впорядкування мережі дошкільних закладів освіти і поліпшення рівня обслуговування дітей у них, які сприяли б жінкам і чоловікам поєднувати виконання батьківських обов'язків з трудовою і громадською діяльністю;
 - здійснення заходів щодо соціальної та професійної реабілітації жінок з обмеженими фізичними можливостями і жінок, які виховують дітей-інвалідів;
 - проведення аналізу законів та інших нормативно-правових актів України з питань становища сім'ї і жінок з метою їх вдосконалення та приведення у відповідність з нормами міжнародного права.
3. Головному управлінню державної служби України, Міністерству юстиції України, Державному комітету статистики України підготувати та подати Кабінету Міністрів України пропозиції щодо вдосконалення порядку формування кадрового резерву для державної служби з урахуванням пропорційно збалансованого представництва жінок і чоловіків.
4. Національній академії наук України розглянути питання про утворення Національного бюро гендерних досліджень як дорадчого органу з питань забезпечення жінкам рівних з чоловіками прав і можливостей у суспільстві.
5. Державному комітету молодіжної політики, спорту і туризму України, Міністерству праці та соціальної політики України, Міністерству закордонних справ України, Міністерству внутрішніх справ України, Міністерству охорони здоров'я України, Міністерству освіти і науки України, Міністерству аграрної політики України, Державному комітету статистики України кожні чотири роки, починаючи з другого кварталу 2002 року, подавати Кабінету Міністрів України проект доповіді про реалізацію в Україні положень Конвенції ООН "Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок".
6. Державному комітету молодіжної політики, спорту і туризму України, Міністерству внутрішніх справ України, Міністерству юстиції України, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям сприяти створенню центрів реабілітації та інших закладів для жінок, які перебувають у надзвичайних умовах, потерпіли від насильства чи стали жертвами торгівлі людьми, надавати цим закладам організаційну, методичну і матеріальну допомогу.
7. Державному комітету молодіжної політики, спорту і туризму України, Міністерству культури і мистецтв України, Міністерству освіти і науки України, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям поширювати найефективніші та прогресивні форми роботи з сім'ями, спрямованої на відродження національних свят та обрядів, підтримку і розвиток історичних традицій українського народу, вихо-

вання любові до рідної землі, поваги до жінки-матері, формування демократичного світогляду громадян.

8. Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям:
 - вжити заходів для ширшого залучення жінок до роботи на керівних посадах в органах виконавчої влади;
 - забезпечувати підвищення кваліфікації працівників, робота яких пов'язана з питаннями простутвання і реалізації державної політики щодо сім'ї, жінок, молоді та дітей;
 - сприяти діяльності жіночих громадських організацій, клубів, об'єднань і культурно-ділових центрів з метою підвищення ролі жінки в процесі державотворення.
9. Державному комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України:
 - разом з Державним комітетом молодіжної політики, спорту і туризму України, Міністерством закордонних справ України забезпечувати широке висвітлення в засобах масової інформації здійснення заходів, спрямованих на реалізацію в Україні положень Конвенції ООН "Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок" та інших міжнародних правових документів з питань становища та захисту жінок;
 - посилити контроль за додержанням засобами масової інформації законодавства щодо заборони пропаганди насильства, жорстокості, зневажливого ставлення до жінки.
10. Кабінету Міністрів України щороку інформувати про стан виконання цього Указу.

Президент України

м. Київ 25 квітня 2001 року № 283/2001

Л. КУЧМА

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

від 6 травня 2001 р. № 479

Київ

Про Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001—2005 роки (із змінами, внесеними згідно з постановою КМ № 1402 (1402-2003-п) від 04.09.2003)

З метою поліпшення становища жінок, підвищення їх ролі у суспільстві та здійснення пріоритетних і першочергових заходів щодо виконання заключних документів Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН “Жінки у 2000 році: рівність між чоловіками та жінками, розвиток та мир у XXI столітті” Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Затвердити Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001—2005 роки (далі — План дій), що додається.
2. Міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київський та Севастопольській міським державним адміністраціям забезпечити реалізацію Плану дій і щороку до 1 лютого подавати Державному комітетові молодіжної політики, спорту і туризму* інформацію про стан його виконання. Фінансування витрат на реалізацію заходів, визначених Планом дій, здійснювати за рахунок коштів державного бюджету, передбачених на ці цілі відповідним головним розпорядником коштів.

Прем'єр-міністр України

В. ЮЦЕНКО

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЛАН ДІЙ

щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001—2005 роки

Підготувати і подати Кабінетові Міністрів України шосту періодичну доповідь про виконання в Україні Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

Держкоммолодьспорттуризм, МОЗ, МОН,
Мінпраці, МЗС, МВС, Мін'юст,
Мінагрополітики, Мінкультури,
Держкомстат, Національна академія наук.
Квітень 2002 року.

Розробити і подати пропозиції щодо врегулювання питань організації перепідготовки і підвищення кваліфікації жінок, які повертаються з відпустки по догляду за дитиною, посилення організаційних і правових гарантій для реалізації жінками права на працю.

Мінпраці, Мін'юст, Держкоммолодьспорттуризм.
2001 рік.

Розробити і подати пропозиції щодо поліпшення становища жінок, більш широкого залучення їх до активної участі в усіх сферах життя суспільства, сприяння розкриттю їх інтелектуальних і творчих можливостей.

Держкоммолодьспорттуризм, Мін'юст,
МОН, Мінпраці, Мінфін, Мінекономіки.
2001 рік.

Подавати Кабінетові Міністрів України інформаційно-аналітичні матеріали про становище жінок на ринку праці.

Мінпраці, Мінекономіки, Держкомстат.
Щороку в березні.

* Нині Міністерство України у справах сім'ї, дітей та молоді (ред.-упор.).

Вживати шляхом активної реалізації політики зайнятості ефективних заходів до зниження рівня і тривалості безробіття серед жінок.

Мінпраці, Держпідприємництво, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації.
Постійно.

Подавати пропозиції щодо здійснення контролю за безпекою праці жінок, ефективного розв'язання соціальних проблем працівниць, які виховують дітей, для включення їх до проектів угод між Кабінетом Міністрів України, Конфедерацією роботодавців, всеукраїнськими профспілками і профспілковими об'єднаннями.

Держпромполітики, Мінпраці,
Мінекономіки, МОЗ.
Починаючи з 2001 року.

Розробити заходи щодо поліпшення становища жінок, які проживають у Донецькій, Луганській областях та у м. Славутичі, з урахуванням місцевих соціально-економічних умов та екологічної ситуації.

Мінпаливенерго, Мінпраці, Мінекономіки,
Держпідприємництво, Донецька, Луганська,
Київська облдержадміністрації.
2002 рік.

Організувати проведення просвітницьких заходів і розробити інформаційно-методичні матеріали з питань збереження та зміцнення здоров'я жінок і дітей.

МОЗ, МОН, Держкоммолодьспорттуризм.
2001—2005 роки.

Проводити щорічні всеукраїнські, регіональні та територіальні фізкультурно-спортивні змагання "Спортивна сім'я".

Держкоммолодьспорттуризм, МОН, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації.
Постійно.

Сприяти розвитку мережі фізкультурно-оздоровчих і спортивних жіночих, дитячих і сімейних клубів.

Держкоммолодьспорттуризм, МОЗ, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації.
Постійно.

Розробити комплекс заходів щодо фізичної та психологічної реабілітації інвалідів.

МОЗ, Держкоммолодьспорттуризм, Мінпраці.
2001 рік.

Організувати і проводити для жінок-інвалідів культурно-спортивні фестивалі "Жінка з особливими потребами".

Держкоммолодьспорттуризм, Мінпраці,
МОЗ, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації.
Починаючи з 2002 року.

Розробити програму підтримки молодих учених з метою забезпечення реалізації рівних можливостей жінок і чоловіків у науковій діяльності.

Національна академія наук, МОН.
2002 рік.

Започаткувати проведення щорічного конкурсу на кращу наукову працю жінки-науковця.

Національна академія наук, МОН.
Починаючи з 2002 року.

Сприяти діяльності закладів, центрів та служб, що надають медико-психологічну та соціальну допомогу жінкам і дітям, які стали жертвами насильства (у тому числі сімейного) або опинились у скрутній життєвій ситуації.

Держкоммолодьспорттуризм, МОЗ, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації.
Постійно.

Провести соціологічне дослідження “Торгівля жінками як соціальна проблема сучасного суспільства”.
Держкоммолодьспорттуризм, МОЗ, МВС.
2002 рік.

Продовжувати вивчення, узагальнення та поширення міжнародного досвіду у справі запобігання торгівлі жінками і дітьми, проводити семінари, робочі зустрічі, “круглі столи” з цих питань.
МВС, Адміністрація Держприкордонслужби,
Мін’юст, Держкоммолодьспорттуризм, МОЗ,
МЗС, МОН, Мінпраці.
Постійно.

(Абзац сімнадцятий із змінами, внесеними згідно з постановою КМ № 1402 (1402-2003-п) від 04.09.2003)

Включити до навчальних програм загальноосвітніх і вищих навчальних закладів I—IV рівня акредитації теми з питань запобігання насильству та торгівлі людьми.
МОН, Держкоммолодьспорттуризм за участю
Міжнародного правозахисного центру “Ла-Стра-
да Україна”.
2001—2005 роки.

Організувати навчання працівників, які в процесі своєї діяльності проводять роботу з жінками та дітьми, що зазнали насильства.

Держкоммолодьспорттуризм, МВС, МОЗ, МОН.
2001—2005 роки.

Проводити інформаційну та роз’яснювальну роботу серед населення з питань запобігання торгівлі жінками. Забезпечити випуск та розповсюдження спеціальних видань (бюлетені, брошури, рекомендації, пам’ятки тощо).

Держкомінформ, Держкоммолодьспорттуризм,
Мінкультури, МВС, МЗС, Держкомзв’язку.
Постійно.

Подати Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо утворення у м. Києві центру реабілітації для дітей та жінок, які постраждали від торгівлі людьми.

Київська міськдержадміністрація.
2001 рік.

Брати участь у розробленні та реалізації міжнародних програм і протоколів щодо запобігання торгівлі жінками.

МВС, Держкоммолодьспорттуризм,
Мін’юст, МЗС, Держкомстат.
Постійно.

Привести систему показників гендерного розвитку у відповідність з вимогами ООН щодо підготовки Національних статистичних доповідей про становище жінок та чоловіків.

Держкомстат, Мінпраці, МОН, МОЗ,
Мін’юст, Мінекономіки, Мінагрополітики.
2002 рік.

Провести науково-практичну конференцію “Жінки в XXI столітті: проблеми, перспективи, шляхи розвитку”.

Держкоммолодьспорттуризм, МЗС, МОЗ,
МОН, Держкомстат, Держпідприємництво
за участю жіночих громадських організацій.
2001 рік.

Провести другий Всеукраїнський конгрес жінок “Пекин + 6” за підсумками реалізації в Україні заключених документів Всесвітньої конференції із становища жінок (Пекин, 1995 рік) та Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН “Жінки в 2000 році: рівність між чоловіками та жінками, розвиток і мир в XXI столітті” з метою вироблення стратегії дій, спрямованих на створення рівних для жінок і чоловіків можливостей брати участь у політичному, соціальному і культурному житті та залучення жінок до прийняття рішень на всіх рівнях влади.

Держкоммолодьспорттуризм, МЗС, МОЗ,
МОН, Держкомстат, Держпідприємництво,
Рада міністрів Автономної Республіки
Крим, обласні, Київська та Севастопольська
міські держадміністрації.
2001 рік.

Вивчити досвід Київського національного університету імені Тараса Шевченка щодо підготовки і впровадження курсу лекцій про рівні права та можливості жінок і чоловіків (гендерні питання). У разі визнання цього досвіду позитивним сприяти його поширенню в інших вищих навчальних закладах I—IV рівня акредитації.

МОН, Національна академія наук,
Академія педагогічних наук.
2001—2005 роки.

Організувати проведення благодійних культурно-просвітницьких акцій “Сільська жінка”, “Жінки малих міст”.

Держкоммолодьспорттуризм, Мінагрополітики,
Мінтранс, Мінкультури за участю громадських
жіночих організацій.
2001—2005 роки.

Вивчити питання про збалансоване за статтями представництво жінок і чоловіків в органах державної влади та подати Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо ефективного формування резерву кадрів для органів виконавчої влади.

Головдержслужба, Мін’юст,
Держкоммолодьспорттуризм, Рада міністрів
Автономної Республіки Крим, обласні, Київська
та Севастопольська міські держадміністрації.
2001 рік.

Забезпечити проведення експертизи законодавчих актів України стосовно забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (гендерна експертиза) з метою приведення законодавства у відповідність з міжнародними актами і договорами та за результатами цієї експертизи подати пропозиції Кабінетові Міністрів України.

Мін’юст, Академія правових наук за участю
громадських жіночих організацій.
До 2005 року.

Провести науково-практичну конференцію “Будинок сімейного типу та прийомна сім’я: вчора, сьогодні, завтра (реальність, проблеми, перспективи у сучасній Україні)”.

Держкоммолодьспорттуризм, МОН, МОЗ
за участю Дитячого фонду України.
2002 рік.

Організувати та провести за участю країн-членів Міжнародної ради жінок Європейського регіону Міжнародний семінар з проблем гендерної рівності.

Держкоммолодьспорттуризм, МОЗ за участю
Національної ради жінок.
2005 рік.

Сприяти діяльності громадських жіночих організацій з метою залучення жінок до активної участі в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Держкоммолодьспорттуризм, Мін’юст,
Рада міністрів Автономної Республіки Крим,
обласні, Київська та Севастопольська міські
держадміністрації.
Постійно.

Здійснювати заходи щодо відзначення Міжнародного жіночого дня 8 Березня, Дня Матері, відродження національних свят, пропаганди кращих духовних надбань українського народу з метою розвитку і підтримки традицій, спрямованих на вшанування жінки-матері, підвищення ролі жінок у суспільстві, формування демократичного світогляду, самосвідомості та національної гідності громадян України.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим,
обласні, Київська та Севастопольська міські
держадміністрації.
Постійно.

Проводити культурно-просвітницьку роботу (“Дорога до храму”), спрямовану на духовний розвиток сім’ї, жінок, дітей та їх батьків, відродження і збереження народних традицій та обрядів.

Держкоммолодьспорттуризм, Держкомрелігії
за участю громадських жіночих організацій.
Постійно.

Провести науково-дослідні розроблення з питань розв'язання соціальних проблем осіб з функціональними обмеженнями з урахуванням передового міжнародного досвіду та багатодітних, неповних, соціально-неблагополучних сімей.

Держкоммолодьспорттуризм, Академія педагогічних наук.
2001—2005 роки.

Забезпечити об'єктивне висвітлення у засобах масової інформації стану виконання в Україні положень Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Декларації ООН щодо викорінення насильства у ставленні до жінок та дітей, заключних документів Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН "Жінки у 2000 році: рівність між чоловіками та жінками, розвиток і мир у XXI столітті", конвенцій та рекомендацій Міжнародної організації праці, а також цього Плану дій.

Держкомінформполітики,
Держкоммолодьспорттуризм,
Мінкультури, Мінпраці, МВС.
Постійно.

Подавати Кабінетові Міністрів України інформацію про поліпшення становища жінок, сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві та стан виконання цього Плану дій.

Держкоммолодьспорттуризм, МЗС, МОЗ,
Мінагрополітики, МОН, МВС, Мінпраці,
Мінекономіки, Мінфін, Мін'юст,
Держпідприємництво, Держкомстат, Рада міністрів Автономної Республіки Крим,
обласні, Київська та Севастопольська
міські держадміністрації.
Постійно в квітні починаючи з 2002 року.

Цілі Розвитку Тисячоліття: Україна

Передмова

У Декларації Тисячоліття Організації Об'єднаних Націй визначені Цілі Розвитку Тисячоліття, які 189 країн (включаючи Україну) зобов'язалися досягти до 2015 року.

Надзвичайно актуальним на сучасному етапі є адаптація Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) для України з огляду на особливості національного розвитку, узгодження стратегічних пріоритетів розвитку країни з ЦРТ, забезпечення системного та комплексного підходу до формування довгострокової стратегії економічного та соціального розвитку України, національної стратегії сталого розвитку та інших стратегічних документів Уряду.

Працюючи у цьому напрямі, фахівці Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України спільно з експертами Проекту Економічного та Соціального Розвитку (ESDP) Програми Розвитку ООН в Україні провели аналітичну, організаційну та узагальнюючу роботу з підготовки цієї аналітичної доповіді. Для конкретизації та визначення більш амбітних завдань розвитку людського потенціалу в Україні були виконані друнтовні дослідження. В обговореннях ЦРТ брали участь фахівці Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти та науки України, Міністерства екології та природних ресурсів України, Державного комітету у справах сім'ї та молоді України, Державного комітету статистики України та інших державних установ, науковці Ради по вивченню продуктивних сил України, Інституту демографії та соціальних досліджень, Інституту економіки НАН України, експерти агенцій ООН в Україні, Програми Розвитку ООН в Україні, співробітники Представництва Світового Банку в Україні та представники громадських організацій, аналітичних центрів. Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України спільно з проектом ESDP було проведено низку публічних та експертних обговорень ЦРТ у регіонах України (Луганськ, Івано-Франківськ, Чернівці, Чернігів, Львів, Донецьк, Одеса, Вінниця).

Ця аналітична доповідь призначена для розгортання подальших робіт з конкретизації завдань для центральних та місцевих органів виконавчої влади та акумуляції ресурсів для забезпечення досягнення цілей відповідно до визначених критеріїв. Особливу увагу приділено формулюванню остаточних дефініцій, прогнозним розрахункам визначених показників. Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України за участю інших міністерств розробляється система індикаторів для подальшого моніторингу реалізації ЦРТ в Україні, готується план впровадження заходів щодо досягнення поставлених цілей шляхом їх врахування в усіх програмних документах Уряду, розробляються методичні рекомендації для конкретизації завдань на регіональному рівні.

Усвідомлення ЦРТ як національних цілей та визначення чітких напрямів і механізмів державної політики щодо їх досягнення мають стати рушієм подальшого розвитку людського потенціалу України.

Електронну версію аналітичної доповіді можна отримати на офіційній Веб-сторінці Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України у мережі Інтернет: www.me.gov.ua та на Веб-сторінці Проекту Економічного та Соціального Розвитку (ESDP) Програми Розвитку ООН в Україні: www.un.kiev.ua/esdp

У цьому виданні подається у скороченні.

Список скорочень:

АР	Автономна республіка	МОП	Міжнародна організація праці
АЕС	Атомна електростанція	НАНУ	Національна академія наук України
ВВП	Валовий внутрішній продукт	ОЕСР	Організація економічної співпраці та розвитку
ВІЛ/СНІД	Вірус імунodefіциту людини/Синдром набутого імунodefіциту	ООН	Організація Об'єднаних Націй
ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я	ПКС	Паритет купівельної спроможності
ЄС	Європейський Союз	ПРООН	Програма Розвитку Організації Об'єднаних Націй
Держкомстат	Державний комітет статистики України	СНД	Співдружність незалежних держав
ІЛР	Індекс людського розвитку	США	Сполучені Штати Америки
ІРО	Індекс рівня освіти	ЦРТ	Цілі Розвитку Тисячоліття
КМУ	Кабінет Міністрів України	ЮНЕЙДС	Програма боротьби зі СНІДом ООН
Мінекології	Міністерство екології та природних ресурсів України	ЮНІСЕФ	Дитячий фонд ООН
Мінекономіки	Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України	ЮНФПА	Фонд народонаселення
МОЗ	Міністерство охорони здоров'я України	ESDP	Проект Економічного та Соціального Розвитку Програми Розвитку ООН в Україні
МОН	Міністерство освіти і науки України		

Цілі Розвитку Тисячоліття: Україна

Цілі Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) — це головні цілі розвитку, що були вироблені та погоджені в результаті проведення міжнародних конференцій та світових саммітів протягом 90-х років. Це нові орієнтири розвитку країн на глобальну перспективу, узагальнені і кількісно вимірювані — всього 8 цілей, 18 завдань та більше 40 показників.

На Самміті Тисячоліття ООН (вересень 2000 року) світові лідери визначили ключові цілі та завдання розвитку до 2015 року, які стали відомими як Цілі Розвитку Тисячоліття. ЦРТ — це зобов'язання розробити довгострокову політику, спрямовану на допомогу найбільш уразливим верствам суспільства кожної окремої країни та найбільш уразливим націям у світі. Генеральна Асамблея ООН прийняла ЦРТ як частину плану роботи Генерального Секретаря ООН, присвяченого виконанню Декларації Тисячоліття ООН. У передмові до глобального Звіту з людського розвитку ПРООН за 2003 рік Адміністратор ПРООН Марк Маллок Браун зазначив: "...цілі у сфері людського розвитку, сформульовані у Декларації Тисячоліття ООН, є для пересічних громадян в усьому світі маніфестом розвитку: нагальні, легкодоступні для розуміння завдання, які передбачають чіткі терміни вирішення та піддаються кількісному вимірюванню. При цьому, що є ще більш важливим, вони обіцяють — за наявності відповідних статистичних даних — забезпечити підзвітність урядів цих країн і міжнародної спільноти в цілому."

Глобальні Цілі Розвитку Тисячоліття ООН (для виконання протягом 1990-2015 років):

- Викоренити крайню бідність та голод
- Досягти загального рівня початкової освіти
- Сприяти гендерній рівності та надати більше повноважень жінкам *
- Зменшити дитячу смертність
- Покращити стан здоров'я матерів
- Побороти ВІЛ/СНІД, малярію та інші небезпечні інфекційні хвороби
- Забезпечити сталий розвиток довкілля
- Розвивати глобальне партнерство заради розвитку

На початку нового тисячоліття людський розвиток стає стратегічною ціллю політики будь-якої держави. Підписання Президентом України Декларації Тисячоліття ООН є не тільки визнанням пріоритетності розв'язання проблем людського розвитку і їх важливості для подальшого процвітання нації, але й ознакою прийняття державою відповідальності за стан і перспективи розвитку людського потенціалу.

23 вересня 2003 року під час 58-ї Генеральної Асамблеї ООН Президент України Леонід Кучма передав Генеральному Секретареві ООН Кофі Аннану аналітичну доповідь "Цілі Розвитку Тисячоліття: Україна".

Цілі Розвитку Тисячоліття для України (для виконання протягом 2001—2015 років):

- Подолання бідності
- Забезпечення якісної освіти впродовж життя
- Сталий розвиток довкілля
- Поліпшення здоров'я матерів та зменшення дитячої смертності
- Обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу і започаткування тенденції до скорочення їх масштабів
- Забезпечення гендерної рівності *

2001 рік обрано як точку відліку для визначення критеріїв досягнення цілей у 2015 році.

Прогнозні розрахунки індикаторів здійснені для проміжних етапів — 2004, 2007, 2011, 2015 років.

Ціль 1. Подолання бідності

Завдання 1	Зменшити вдвічі питому вагу населення, вартість добового споживання якого не перевищує 4,3 дол. США за паритетом купівельної спроможності ¹
Показник 1	Питома вага населення, вартість добового споживання якого не перевищує 4,3 дол. США за паритетом купівельної спроможності

* Підкреслено нами (ред.-упор.).

¹ Рівень бідності за межею, визначеною ООН для країн Центральної та Східної Європи (гривневий еквівалент 4,3 дол. США за ПКС). За оцінками Світового Банку за ПКС 1 дол. США у 2001 році дорівнював 0,99 грн.

Завдання 2	Зменшити на третину питому вагу бідного населення (за національною межею бідності) ²
Показник 2	Питома вага бідного населення (за національною межею бідності)

Деталізація по періодах

Показники	2001	2004	2007	2011	2015
Питома вага населення, вартість добового споживання якого не перевищує 4,3 дол. США за ПКС	11,0	9,8	8,6	7,1	5,5
Питома вага населення, яке живе за національною межею бідності	27,2	25,0	22,6	21,5	18,4

◆ Тенденції минулих років

Проблема бідності в Україні є на сьогодні однією з найболючіших проблем соціально-економічного життя країни. Поставши внаслідок кризових історичних трансформацій, зумовлених переходом до економіки ринкового типу, проблема бідності залишається актуальною і зараз, навіть за наявності позитивних зрушень в економіці країни.

Основними чинниками бідності в Україні є низький рівень заробітної плати (передусім — у сільському господарстві та у бюджетній сфері), пенсійного забезпечення, соціальної допомоги внаслідок неефективної системи її надання, а також високий рівень безробіття, особливо в окремих регіонах.

Законодавчо рівень бідності в Україні був визначений у 2001 році на репрезентативній і методологічно коректній інформаційній базі (за матеріалами обстежень домогосподарств, що проводяться Державним комітетом статистики України з 1999 року). Аналіз застосування різних критеріїв дає підстави для висновку, що найбільш прийнятним є використання відносного критерію — 75% медіанного рівня сукупних витрат у розрахунку на одного умовного дорослого. Такий вибір відповідає міжнародній практиці і враховує низький рівень життя населення України.

Протягом 2001—2003 років рівень бідності в Україні практично не знижується. За підсумками 2002 року до категорії бідних віднесено 27,2% населення, до категорії населення, яке живе у крайній бідності, віднесено 13,7% (у 2001 році ці показники склали 27,2% та 14,9% відповідно). Сучасний рівень погодинної заробітної плати у розвинених європейських країнах — 14—22 євро, тоді як в Україні — 0,65 євро, тобто нижчий у 22-33 рази. Значним залишається розшарування населення за рівнем грошових витрат: співвідношення рівнів добробуту між 10% відсотками найбільш і найменш забезпечених громадян становить 7,1 рази.

Склад бідних практично не відрізняється від складу населення, яке живе у крайній бідності: найбільше страждають багатодітні сім'ї та сім'ї з дітьми до 3-х років, сім'ї з непрацюючими дорослими (56% найбільш бідних сімей). Негативною тенденцією найгострішої бідності є зростання частки сімей з дітьми серед вкрай бідних. Ризик опинитися в умовах крайньої бідності змінюється в залежності від місця проживання (у сільській місцевості 42% складають бідні). Характерним є те, що серед бідних є працюючі особи працездатного віку, але слід зазначити, що особи з вищою освітою та/або високою кваліфікацією більш захищені від бідності.

За останні роки питома вага населення, яке живе в умовах крайньої бідності, зменшилась. Це відбулося внаслідок впливу ефекту економічного зростання та активної політики Уряду щодо підвищення саме мінімальних соціальних нормативів (мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії, соціальної допомоги, стипендії).

Досягнута протягом останніх років макроекономічна стабілізація обумовила підвищення рівня життя населення, насамперед зростання реальних доходів населення та його купівельної спроможності. За 2002 рік приріст реальних доходів населення становив 21,2%, реальної заробітної плати — 18,2%, реальної пенсії — 12,1%. Цьому сприяло підвищення розмірів мінімальної заробітної плати майже на 40%, пенсій на 20%. У 2003 році також спостерігається зростання показника реальних доходів (за 9 місяців він становив 5,1%). Це обумовлено економічною активністю практично у всіх секторах економіки. Прогноз динаміки ВВП дає підстави для висновків про наявність ознак подальшого сталого підвищення реальних доходів населення України.

Забезпечується поступове наближення державних мінімальних соціальних гарантій до прожиткового мінімуму: мінімальної заробітної плати з 38,4% у січні 2002 року до 50,7% у січні 2003 року,

² У Стратегії подолання бідності визначено критерій належності різних верств населення до категорії бідних — 75% медіанних сукупних витрат у розрахунку на умовного дорослого. Його вартісна величина становила у 2001 році — 141,81 грн. на місяць (4,82 дол. США на день за ПКС).

мінімальної пенсії (разом з цільовою соціальною допомогою) з 29,5% станом на 1 січня 2002 року до 32,4% станом на 1 січня 2003 року і до 34,3% станом на 1 липня 2003 року.

Динаміка співвідношень мінімальної та середньої заробітної плати і прожиткового мінімуму

Показники	2000	2001	2002	2003 (10 міс.)
Середньомісячна заробітна плата, грн.	230,13	311,08	376,38	450,94
Мінімальна заробітна плата до середньої, %	51,3	37,9	43,8	41,0
Середньомісячна заробітна плата до прожиткового мінімуму, для працездатної особи, %	80,0	99,9	103,1	123,5

Разом з тим, у вересні 2003 року більше ніж половині (53,6%) працівників, які працюють на підприємствах різних форм власності і господарювання, нараховувалась заробітна плата нижче прожиткового мінімуму для працездатної особи. Залишається значною диференціація в оплаті праці за видами економічної діяльності. Не забезпечено переходу до оплати працівників бюджетної сфери на основі Єдиної тарифної сітки, не запроваджено мінімальну погодинну заробітну плату.

У 2002 році 86% домогосподарств здійснювало у середньому на місяць середньодушові витрати на суму, нижчу за офіційний прожитковий мінімум (для працездатних осіб 365 грн. на місяць).

Проблема бідності обумовлена низькими рівнями оплати праці, гарантованих державою соціальних стандартів (мінімальна заробітна плата, соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям) та безробіттям. Поширення бідності прямо пов'язано з рівнями економічного розвитку в регіонах, низькою платоспроможністю населення, нерівністю у розподілі ресурсів, ускладненим доступом до якісної освіти, особливо для молоді із сільської місцевості. Головним чинником бідності у сільській місцевості є зловживання роботодавців монопольним становищем щодо працевлаштування, низький рівень правової грамотності більшості населення та його правова незахищеність, мала мобільність сільського населення. Бідність обмежує доступ громадян до медичного обслуговування та освіти, що є неприпустимим з точки зору забезпечення зростання людського капіталу.

В Україні функціонує значний сектор тіньової економіки, фінансові результати його діяльності не беруть участі у формуванні доходів державного та місцевих бюджетів, у наповненні фондів соціального страхування. Тіньова, офіційно незареєстрована діяльність викривлює статистику оплати праці та доходів населення. Окремі працюючі, зайняті у тіньових сферах економічної діяльності, отримують набагато вищі доходи, ніж це обліковується офіційною статистикою, і використовують їх виключно для особистого споживання. Внаслідок цього держава має обмежені ресурси для підтримки соціально уразливих верств населення. Це є підставою для збільшення диференціації між багатими та бідними. Обстеження домогосподарств за витратами недостатньо враховує вплив цього чинника на розшарування доходів у країні.

Аналіз існуючої ситуації в країні призводить до висновку, що подальше розшарування населення може викликати збільшення питомої ваги вкрай бідних, зростання масштабів застійної бідності, виникнення такого явища як хронічна бідність. Якщо ці процеси будуть розвиватися і надалі, рівень відносної бідності неминуче зросте до 45-47%, а глибина бідності до 50-55%, за умови відсутності цілеспрямованої політики формування середнього класу та його основи — малого та середнього бізнесу.

◆ Пріоритетність цілі

Поширення бідності в Україні обумовлює негативні демографічні тенденції, низький рівень народжуваності, масовий міграційний відплив економічно активного населення за межі країни. У свою чергу низький платоспроможний попит населення обмежує ємність внутрішнього ринку, гальмує розвиток галузей кінцевого споживання. Існуючий рівень бідності гальмує процеси інтеграції України у Європейське співтовариство. Тому подолання і профілактику бідності Уряд України розглядає як основу досягнення усіх стратегічних цілей.

Економічне зростання дає можливість сконцентрувати більше ресурсів на боротьбу з найгострішими формами бідності. Однак, у випадку несвоєчасного використання переваг економічного зростання, недостатньої концентрації ресурсів на розв'язання проблем бідності, невизнання Стратегії подолання бідності державним пріоритетом, невпровадження постійно діючих заходів боротьби з цим явищем, бідність, у тому числі її найгостріші форми, не зникне навіть за умови сталого економічного розвитку.

◆ Ключові заходи для досягнення цілі

Завдання подолання бідності передбачає втілення низки заходів для підвищення рівня життя бідного населення, усунення найбільш гострих проявів бідності та причин їх виникнення. Втім, не послаблюючи піклування про малозабезпечених, головні зусилля будуть спрямовані на створення

умов для підвищення добробуту працюючого населення. Соціальна політика країни пов'язує процес подолання бідності з підвищенням конкурентоспроможності економіки, технологічного рівня виробництва як основи зростання життєвого рівня працюючого населення та джерела підвищення рівня соціальної допомоги непрацюючому населенню. Усе це сприятиме розвитку внутрішнього ринку, зменшенню залежності економіки від мінливої зовнішньої кон'юнктури, а відтак забезпеченню сталого зростання.

Суттєвим для подолання бідності в країні сьогодні є закріплення позитивної економічної динаміки, прискорення підвищення на цій основі соціальних стандартів. Іншою важливою передумовою є концентрація і спрямування ресурсів соціальної допомоги саме на ті верстви населення, які її конче потребують. Це вимагає посилення адресності соціальної допомоги, створення реєстрів її отримувачів. Урядом розроблено Стратегію подолання бідності, яку було затверджено Указом Президента України 15 серпня 2001 року.

Основні напрями політики подолання бідності:

- **Створення економічно-правових умов для збільшення доходів і зростання економічної активності працездатних громадян.** По-перше, потребує використання той величезний ресурс зайнятості, який гарантує розвиток малого і середнього бізнесу. Досі він гальмувався надмірним державним регулюванням, монопольним тиском великого бізнесу та виснажливими податками. По-друге, потребує енергійного прискорення наступна фаза радикальних реформ у податковій, бюджетній, адміністративній сферах. По-третє, потребує ефективної державної протидії монополізму на ринку праці у сільській місцевості. По-четверте, легалізація тіньової діяльності має величезні резерви щодо більш продуктивного використання ресурсів економіки для нагромадження та розвитку і завдяки цьому підвищення добробуту населення.
- **Запобігання успадкованій бідності, яка здебільшого притаманна сільському населенню, шляхом створення мережі дорадчих служб (правова освіта), підтримки нових виробничих відносин, обумовлених зміною форм власності на землю, покращання соціальної інфраструктури у сільській місцевості.**
- **Підвищення ефективності соціальної підтримки уразливих груп населення шляхом реформування системи соціального захисту: посилення цільової орієнтації соціальних програм, удосконалення міжбюджетних відносин.**
- **Запровадження замість пільг адресної соціальної допомоги згідно з критерієм малозабезпеченості, розширення повноважень місцевих органів виконавчої влади, їх фінансових можливостей, з відповідним перерозподілом відповідальності.**

Зусилля Уряду спрямовані на подальше реформування пенсійної системи для забезпечення належного рівня життя людей похилого віку. Необхідно вдосконалити порядок резервування робочих місць для осіб з обмеженими можливостями. Нагальною потребою є удосконалення статистики бідності. Політика подолання бідності має поєднуватися з політикою становлення середнього класу як важливого чинника економічного та соціального прогресу. Розвиток громадянського суспільства є важливим чинником становлення середнього класу. Залучення територіальних громад до участі в процесі прийняття рішень, впровадження ефективних механізмів взаємодії громадськості і органів місцевої влади позитивно впливає на покращання рівня життя малозабезпечених верств населення. Сьогодні ставить нові вимоги до подолання бідності, тому Уряд розпочинає реалізацію заходів другого етапу Стратегії подолання бідності.

◆ *Національне програмне оточення*

- **Конституція України**, статті 43, 44, 46 стосовно права громадян на працю, захист власних економічних і соціальних інтересів, права на соціальний захист

Закони України:

- “Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії”
- “Про зайнятість населення”
- “Про оплату праці”
- “Про встановлення розміру мінімальної заробітної плати”
- “Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування”
- “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням”
- “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття”
- “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності”
- “Про індексацію грошових доходів населення”
- “Про компенсацію громадянам втрати частини доходів у зв'язку з порушенням строків їх виплати”
- “Про затвердження прожиткового мінімуму”

- “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”
- “Про недержавне пенсійне забезпечення”
- “Про державну допомогу сім’ям з дітьми”
- “Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім’ям”
- “Про соціальні послуги”

Укази Президента України:

- “Про Основні напрями соціальної політики на період до 2004 року”
- “Про Стратегію подолання бідності”
- “Про Основні напрями політики щодо грошових доходів населення України”
- “Про Концепцію дальшого реформування оплати праці”

Постанова та розпорядження Кабінету Міністрів України:

- “Про затвердження Комплексної програми забезпечення реалізації Стратегії подолання бідності”
- “Про затвердження заходів щодо реалізації в 2003 році другого етапу Стратегії подолання бідності”

Ціль 2. Забезпечення якісної освіти впродовж життя

“Створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід’ємну складову європейської та світової спільноти”

Національна доктрина розвитку освіти

Завдання 1	Підвищити рівень охоплення освітою
Показник 1.1.	Чистий показник охоплення освітою дітей у віці 3—4 років в дошкільних навчальних закладах
Показник 1.2.	Чистий показник охоплення освітою дітей у віці 5 років в дошкільних навчальних закладах
Показник 1.3.	Чистий показник охоплення початковою освітою дітей у віці 6—9 років
Показник 1.4.	Чистий показник охоплення дітей повною загальною середньою освітою
Показник 1.5.	Чистий показник охоплення вищою освітою осіб віком 18—22 років
Показник 1.6.	Чисельність випускників вищих навчальних закладів
Показник 1.7.	Сукупний валовий показник осіб, що підвищують свою кваліфікацію та проходять перепідготовку
Завдання 2	Підвищити якість освіти
Показник 2.1.	Частка діючих державних стандартів освіти, які відповідають вимогам європейської спільноти, %

Деталізація по періодах

Показники	1997	1998	1999	2000	2001	2004	2007	2011	2015
Чистий показник охоплення освітою дітей у віці 3-4 років в дошкільних навчальних закладах	46,4	47,1	48,4	50,7	55,6	57	60	63	65
Чистий показник охоплення освітою дітей у віці 5 років у дошкільних навчальних закладах	46,6	46,2	47,6	47,6	50,5	53	55	57	60
Чистий показник охоплення початковою освітою дітей у віці 6—9 років	н/д	н/д	81,7	96,7	99,2	99,3	99,5	99,8	100

Чистий показник охоплення дітей повною загальною середньою освітою ³	н/д	н/д	н/д	н/д	90	92	95	97	99
Чистий показник охоплення вищою освітою осіб віком 18—22 років (1—4 рівнів акредитації)	45,2	47,4	49,9	53,4	57,5	60	63	65	67

◆ *Тенденції минулих років*

Україна має традиційно високі показники освіти і значні досягнення у розвитку цієї галузі. Загальне охоплення освітою перевищує рівень країн з середнім доходом, а по деяких позиціях досягає рівня країн з високим рівнем доходів. Чисельність осіб з вищою освітою сягає (або більше) рівня багатьох країн з вищим, ніж в Україні, обсягом ВВП на душу населення. Спостерігається скорочення кількісного і зниження якісного рівня дошкільної і загальної середньої освіти. Далекою від сучасних стандартів є освіта на селі. Вища освіта в Україні після її спаду у середині 90-х років відновила свою динаміку. Однак, набір до вищих навчальних закладів нижчий, ніж у ряді країн з трансформаційною або ринковою економікою, наприклад, у Польщі, Болгарії, Росії. Організаційні і фінансові механізми функціонування системи вищої освіти потребують удосконалення.

Дошкільна освіта

У 2001 році дошкільною освітою в постійних дошкільних закладах було охоплено 39% дітей відповідного віку, що на 18% менше, ніж у 1990 році. У період з 1997 року до цього часу значення показника стабілізувалось і коливалось в межах 38—40%. Найбільший вплив на зниження рівня охоплення дітей дошкільними закладами в період 1990—1996 років мало прийняття у 1992 році Закону України “Про державну допомогу сім’ям з дітьми”, згідно з яким сім’ї з дітьми отримали право на допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. Ще одним значним фактором зниження рівня охоплення дітей дошкільними закладами було зростання безробіття серед жінок.

Необхідно підкреслити, що матеріально-технічні умови для виховання дітей в дошкільних закладах не зазнали значних змін. Так, кількість дітей у таких закладах у розрахунку на 100 місць у 2001 році становила 90 осіб при 107 осіб — у 1990 році, 76 осіб — у 1995 році, близько 70 осіб — у 1996—1998 роках, тобто вільними залишилася значна кількість місць. Кількість дітей у розрахунку на одного педагогічного працівника залишається практично на рівні 90-х років і становить 8 осіб (9 осіб — у 1990 році), тобто навантаження на одного вихователя навіть зменшилося.

У 2003 році вперше за останні два роки чисельність дітей у дошкільних закладах зросла на 5 тис., а показник охоплення дошкільним навчанням по країні збільшився на 4% і становить 45% загальної кількості дітей дошкільного віку.

Щодо майбутніх тенденцій рівня охоплення дітей України дошкільною освітою, то не слід очікувати його значного підвищення, навіть за умов поліпшення ситуації з кількістю робочих місць для жінок та зростання рівня добробуту населення України. Законом України “Про дошкільну освіту”, прийнятим у 2001 році, передбачено можливість здобуття дитиною дошкільної освіти в сім’ї. Для більш об’єктивної характеристики рівня охоплення дітей дошкільною освітою доцільно відслідковувати охоплення дітей віком від 3-4 і 5 років в дошкільних навчальних закладах.

Загальна середня освіта

За даними Державного комітету статистики України, у 2001 році рівень охоплення дітей України відповідного віку початковою освітою становив 99,2%. Цей показник є практично незмінним протягом останніх 10-ти років. Очікувати суттєвих змін в сторону збільшення чи зменшення значення цього показника немає підстав. Досягнення у 2015 році 100-відсоткового рівня охоплення дітей початковою освітою є цілком можливим.

Кількість учнів 10—12 класів, тобто тих, які отримували повну середню освіту у загальноосвітніх навчальних закладах, у 2001/2002 навчальному році збільшилась на 41,6% у порівнянні з 1990/1991 навчальним роком. Цьому сприяла необхідність виконання, починаючи з 1996 року, конституційної норми про обов’язковість в Україні повної загальної середньої освіти. Співвідношення кількості учнів 10-12 класів до чисельності постійного населення України 15—17 років у 2001/2002 навчальному році становило 56,9%.

При визначенні загального рівня охоплення дітей повною середньою освітою необхідно враховувати, що в Україні створено умови для здобуття повної середньої освіти у професійно-технічних навчальних закладах та на перших курсах вищих навчальних закладів I — II рівнів акредитації (коледжі, технікуми, училища). Так, у 2001 році у професійно-технічних навчальних закладах з отриманням повної середньої освіти навчалось 346,1 тис. учнів, або 66% від загальної кількості учнів та слухачів професійно-технічних навчальних закладів. Із загальної кількості осіб, зарахованих до вищих навчальних закладів у цьому ж році, 86,8 тис. студентів, або 14,8%, закінчили

³ З урахуванням осіб, які отримують повну загальну середню освіту у професійно-технічних та вищих навчальних закладах.

основну школу із свідоцтвом про базову освіту. Таким чином, врахування дітей, які отримують повну середню освіту не лише у 10—12 класах загальноосвітніх навчальних закладах, а також і у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, суттєво збільшує значення показника охоплення повною середньою освітою (розрахунково до 90%). Показник охоплення дітей повною середньою освітою у 2015 році досягне рівня 99%.

Вища освіта

У системі вищої освіти протягом останніх років спостерігається тенденція зростання числа студентів у вищих навчальних закладах. У розрахунку на 10 тисяч населення України у 2001/2002 навчальному році чисельність студентів вищих навчальних закладів склала 431 особу при 316 осіб у 1990/91 навчальному році, що на 36,4% більше. На початок 2003/2004 навчального року цей показник становить орієнтовно 485 осіб. Збільшено кількість вищих навчальних закладів на 10%. Чистий показник охоплення вищою освітою осіб віком 18—22 роки становив у 2001 році 57,5%. У цілому чистий показник охоплення населення вищою освітою може бути наближений до рівня країн ЄС і збільшений до 67% у 2015 році.

Післядипломна освіта

Протягом останніх років продовжує зростати кількість фахівців, які підвищують свою кваліфікацію та проходять перепідготовку. За розрахунками, у 2001 році всього у закладах післядипломної освіти навчалось близько 160 тис. осіб, що на 5% більше, ніж у 2000 році. Подальшому зростанню рівня охоплення населення післядипломною освітою сприятиме розроблення та прийняття Закону України “Про післядипломну освіту”.

Якість освіти визначається на основі державних стандартів освіти та оцінки громадськістю освітніх послуг. Для моніторингу виконання завдання щодо підвищення якості освіти доцільно використовувати такий індикатор, як частка діючих державних стандартів освіти, що відповідають вимогам європейської спільноти.

За даними, наведеними у глобальних Звітах з людського розвитку Програми Розвитку ООН за 2002 рік та за 2003 рік, індекс рівня освіти України (який є однією із трьох складових визначення індексу людського розвитку) у 2000 році становив 0,92, у 2001 році — 0,93. Середній індекс рівня освіти країн Східної Європи та СНД — 0,91. Індекс людського розвитку України у 2000 році становив 0,748 (75 позиція серед 173 країн), а у 2001 році — 0,766 (80/175), у 1990 році він становив 0,797.

Заходи, спрямовані на забезпечення якісної освіти впродовж життя, дозволять досягнути рівня освіти в Україні до рівня країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), тобто прогнозується збільшення індексу рівня освіти до 0,97 у 2015 році.

◆ *Пріоритетність цілі*

Прискорення глобалізаційних процесів наприкінці ХХ сторіччя стало каталізатором появи нового типу економічного середовища — економіки, що базується на знаннях. Спроможність країни до створення знань, у першу чергу наукових знань, їх розповсюдження та ефективного використання для розвитку виробництва і суспільства стають у такій економіці основними факторами зростання поряд з традиційними джерелами — інвестиціями та трудовими ресурсами, суттєво підвищуючи ефективність їх використання.

Забезпечення якісної освіти впродовж життя має важливе значення для подальшого розвитку України.

По-перше, у зв'язку з швидкими змінами в усіх сферах знань працюючим необхідно постійно підвищувати свій світогляд, рівень майстерності, навичок, оскільки зміна ідей, знань, технологій відбувається скоріше, ніж зміна покоління людей.

По-друге, постійно існує нове джерело нерівності між людьми — люди, що не навчаються та періодично або постійно не підвищують свою майстерність, є неконкурентними на ринку праці; а оскільки ринок праці постійно звужується, працівники повинні пристосовуватися до його тенденцій і навчатися усе активне життя.

По-третє, вартість отримання освіти з часом знижується, у той час як росте вартість додаткового вкладання коштів у підвищення компетентності та майстерності, і це вимагає перегляду моделі фінансування освіти.

Досвід розвинених країн доводить, що стара філософія освіти себе вичерпала — сьогодні освіта вже є не підготовкою до життя, як то було 40—50 років тому, а власне способом життя. Людина повинна постійно вчитися — і саме навчання протягом життя стає формою захисту особистості проти невизначеності та непередбачуваності у сучасному світі.

Міністри освіти країн ОЕСР на зустрічі у 1996 році визнали, що освіта впродовж життя буде життєво важливою для кожного у ХХІ сторіччі та має бути доступною для всіх. Визнання цієї політики обумовило зміни у підходах до реформування освіти на наступні роки, зокрема, фундаментальні зміни у навчальних програмах та педагогіці, зростання ролі мотивації до постійного підвищення рівня освіти...

Впровадження навчання впродовж життя у будь-якій країні обмежується її фінансовими можливостями. Незважаючи на поширення цієї ідеї ще у 70-х роках, обмеженість державних видатків у більшості країн не дозволила тоді розпочати її реалізовувати. Сьогодні світ усвідомив, що впровадження цих підходів конче необхідно для забезпечення динаміки генерування знань, їх впливу на розвиток науки і техніки, економічне зростання та конкурентоспроможність. На перший план виходять питання залучення фінансових ресурсів, розширення не тільки державних джерел, а й різноманітних приватних фондів. Надання якісної освіти при обмежених фінансових ресурсах ставить питання ефективності їх використання, управління фондами, з іншого боку нагальною є потреба забезпечення доступу ширшого кола людей до отримання освіти у різних формах через отримання кредитів та грантів.

Сьогодні в Україні освіта перебуває у складному становищі, їй не вдалося уникнути наслідків економічної кризи. Знизився рівень фінансування з боку держави, в результаті продовжується відтік кваліфікованих кадрів з цієї сфери і проблема підтримання і підвищення професійного рівня вчителів все більше загострюється. На всіх рівнях освітнього циклу відбулося зниження якості навчання.

Нагальним є вирішення питання доступу до якісної освіти, особливо вищої, яка все більшою мірою стає платною, тобто недоступною для більшості сімей з рівнем доходу, що за межею бідності. Найбільш ускладнений доступ до вищої освіти для випускників сільських шкіл. Поряд з цим, можливості для отримання додаткових знань та підвищення кваліфікації з сучасних спеціальностей для більшості працюючих досить вузькі. Національною доктриною освіти передбачено широкий спектр заходів з оновлення традиційної освіти, у той же час структурно-інноваційне оновлення економіки, що вийшла на траєкторію зростання, вимагає суттєвих зрушень у рівнях підготовки робітників та спеціалістів, їх відповідності вимогам перспективних технологій та техніки.

◆ *Ключові заходи для досягнення цілі*

Трансформація системи освіти в Україні вимагає послідовних дій для якісного та комплексного поліпшення з метою досягнення реальної відповідності сучасним вимогам. Концептуальні основи для такої роботи вже визначені у Національній доктрині розвитку освіти. Головне завдання полягає у тому, щоб забезпечити реальну, а не декларовану пріоритетність освіти.

Стратегічні напрями політики держави у розвитку освіти є наступними.

По-перше, модернізація системи освіти, спрямована на забезпечення її якості відповідно до найновіших досягнень вітчизняної і світової науки, культури і вітчизняної практики.

По-друге, задоволення певних освітніх потреб людини впродовж її життя. Нагальне завдання, яке стоїть перед Україною, як і перед іншими країнами, — побудувати ефективну систему безперервної освіти впродовж життя.

По-третє, забезпечення конституційного права громадян на доступність і безоплатність освіти.

По-четверте, соціальне забезпечення і захист учасників освітнього процесу.

По-п'яте, утвердження державно-громадської системи управління, яка враховує тенденції децентралізації управління, регіоналізації освітніх програм, появи конкурентності освітніх послуг.

По-шосте, впровадження сучасних інформаційних технологій, які забезпечують доступ до високоякісних баз знань, розширюють можливості учнів і студентів до сприйняття складної інформації, застосування у широкому масштабі інноваційних педагогічних технологій.

По-сьоме, створення сучасної моделі фінансового забезпечення освіти на основі розробки маркетингових стратегій і формування багатоканальних систем надходження коштів.

Освіта є базовою галуззю для переходу до інноваційної моделі розвитку економіки, для розбудови економіки, що базується на знаннях. Проблема удосконалення робочої сили сьогодні не вичерпується підготовкою працівників певних професій. Сучасна економіка, гнучкий ринок праці потребують нової якості освіти і професійної підготовки.

Першочерговим завданням є створення надійного механізму втілення і контролю за виконанням положень Національної доктрини розвитку освіти та інших законодавчих та нормативних актів України у галузі освіти. Необхідно завершити складання державних стандартів інфраструктурного забезпечення закладів освіти, забезпечити доступність і безоплатність дошкільної та середньої освіти, забезпечити доступність і рівність здобуття вищої освіти, надати допомогу малозабезпеченим сім'ям для оплати навчання, відновити кількісні та якісні параметри для нормування бюджетних коштів, впровадити різноманітні схеми недержавного фінансування освіти.

Для виконання визначених завдань, які стосуються підвищення рівня охоплення освітою, наближення рівня освітнього потенціалу населення України до рівня країн ЄС та підвищення якості освіти, необхідно здійснити цілу низку відповідних заходів.

Підвищення рівня охоплення освітою

- Оптимізація мережі навчальних закладів та збільшення обсягів фінансування освіти
- Виконання державних програм “Шкільний автобус” та “Вчитель”

- Надання адресної державної допомоги учням і студентам з числа дітей-сиріт, інвалідів, малозабезпечених сімей та обдарованої молоді.

Підвищення якості освіти

- Гармонізація діючої нормативно-правової бази України в галузі освіти з законодавством країн ЄС
- Поглиблення інтеграційних процесів, розвиток партнерства і співробітництва між Україною і ЄС у галузі освіти
- Завершення розробки державних стандартів освіти
- Впровадження сучасних інформаційних технологій, в т.ч. Internet, особливо у сільській місцевості; застосування комп'ютерних технологій при оцінюванні знань учнів та студентів, розвиток дистанційної освіти
- Впровадження Державної програми інформатизації та комп'ютеризації професійно-технічних навчальних закладів, удосконалення підготовки педагогічних працівників для системи професійно-технічної освіти
- Забезпечення підвищення якості підготовки кандидатів і докторів наук у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах
- Заохочення роботодавців до участі у забезпеченні функціонування та розвитку професійно-технічної освіти, до працевлаштування випускників професійно-технічних та вищих навчальних закладів.

Необхідність поліпшення діяльності галузі освіти в Україні в даний час визнається практично всіма верствами українського суспільства.

◆ *Національне програмне оточення*

- **Конституція України**, стаття 53

Закони України:

- “Про освіту”
- “Про дошкільну освіту”
- “Про позашкільну освіту”
- “Про загальну середню освіту”
- “Про професійно-технічну освіту”
- “Про вищу освіту”

Указ Президента України:

- “Про Національну доктрину розвитку освіти” (17.04. 2002 р. No 347)

Ціль 3. Сталий розвиток довкілля

Завдання 1	Збільшити на 12% частку населення, що має доступ до питної води
Показник 1.1.	Частка населення, яке користується питною водою, що відповідає національним стандартам, в містах, %
Показник 1.2.	Частка населення, яке користується питною водою, що відповідає національним стандартам, в сільській місцевості, %
Завдання 2	Стабілізувати до 2015 року забруднення повітря стаціонарними джерелами
Показник 2	Обсяг шкідливих викидів, що потрапляють у атмосферу від стаціонарних джерел забруднення, млн. тонн на рік
Завдання 3	Розширити мережу заповідників та природних національних парків до 10,4% від загальної території України
Показник 3	Площа природних біосферних заповідників та національних природних парків, % від загальної території України

Деталізація по періодах

	Показники	2001	2004	2007	2011	2015
Частка населення міст та селищ міського типу, яке користується питною водою, що відповідає національним стандартам, %		86	87	88	90	93

Частка сільського населення, яке користується питною водою, що відповідає національним стандартам (з урахуванням колодязної води), % ⁴	63	64	66	69	75 ⁵
Обсяг шкідливих викидів, що потрапляють у атмосферу від стаціонарних джерел забруднення, млн. тонн на рік ⁶	4,05	4,15	4,20	4,20	4,10
Площа природних біосферних заповідників та національних природних парків, % від загальної території України ⁷	4,2	6,1	7,5	8,6	10,4

◆ Тенденції минулих років

Екологічну ситуацію в Україні можна характеризувати як кризову, що склалася протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природно-ресурсного комплексу. Відбувалися структурні деформації народного господарства, за яких перевага надавалася розвитку сировинно-видобувним, найбільш екологічно небезпечним галузям промисловості.

Рівень загального антропогенного навантаження на довкілля в останні роки мав тенденцію до зменшення. Протягом 1995—2002 років викиди забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел знизилися в 1,4 рази. При зростанні за останні три роки обсягів виробництва у основних галузях економіки це є результатом запровадження економічного механізму природокористування, зокрема встановлення індексованих (у зв'язку з інфляцією) нормативів зборів за спеціальне використання водних ресурсів та за забруднення навколишнього природного середовища.

Загальний обсяг викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення у 2001 році становив — 4,05 млн. тонн, у 2002 році 4,06 млн. тонн, а у 2003 році — 4,10 млн. тонн. Така динаміка забруднень зумовлюється тим, що в останні роки відбувається поступове збільшення обсягів виробництва у паливно-енергетичному комплексі та промисловості, які є основними забруднювачами атмосферного повітря. За умови збереження в основному існуючих технологій, починаючи з 2003 року, відбуватиметься незначне зростання викидів забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення на рівні 2% за рік, тобто приблизно в 3 рази нижче за темпи зростання промислового виробництва.

Реалізація заходів з поліпшення якості палива, заборона ввезення та реалізації бензину із свинцевими домішками та застосування екологічно чистих ресурсозберігаючих технологій дозволило забезпечити у 2002-2003 роках загальний обсяг викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря від пересувних джерел забруднення на рівні 2000 року — 1,95 млн. тонн. Тенденції щодо зменшення склалися і з обсягами скидів у водні об'єкти забруднених стічних вод. Протягом 1995—2002 років цей показник скоротився з 4,65 млрд. куб. метрів до 3,05 млрд. куб. метрів. Основними забруднювачами вод залишаються водогінно-каналізаційні господарства населених пунктів, очисні споруди яких перебувають у незадовільному технічному стані, перевантажені, із зношеним обладнанням, що потребує капітального ремонту та реконструкції. Обсяг забруднених стічних вод, що скидаються у поверхневі водойми, у 2000 році становив 3,31 млрд. куб. м, 2001 році — 3,01 млрд. куб. м, 2002 році — 3,05 млрд. куб. м. У 2003 році очікується незначне збільшення обсягу скидів забруднених стічних вод у поверхневі водойми до 3,15 млрд. куб. м.

◆ Пріоритетність цілі

Невирішеність різнопланових та багатоаспектних питань збереження довкілля може ускладнити сталий розвиток країни в цілому. Серед таких питань для України є збереження та поліпшення якості земельних та водних ресурсів, атмосферного повітря, різноманіття рослинного та тваринного світу, зниження енергоємності виробництва, а також реабілітація територій, які зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС...

До традиційного переліку нагальних проблем охорони навколишнього середовища, що вимагають негайного вирішення, таких як постачання якісної питної води, забруднене повітря, нераціональне використання родючих земель, ерозія ґрунтів, забруднення земель побутовими та промисловими відходами, забруднення водних ресурсів, погіршення стану прибережних територій, порушення екологічного балансу природних зон, додалися специфічно українські, обумовлені подіями на Чорнобильській АЕС.

◆ Ключові заходи для досягнення цілі

Дії Уряду будуть спрямовані на розв'язання тих екологічних проблем, які призводять до негативного впливу на здоров'я людей та умови їх проживання, у першу чергу якості (безпека) та кількості

⁴ За даними Державного комітету по водному господарству України.

⁵ Прогноз на 2015 рік — Мінекономіки.

⁶ Значення показника можуть бути скориговані з урахуванням нової методології та очікуваного переходу на нові європейські стандарти.

⁷ Звіт за даними Міністерства екології та природних ресурсів, прогноз — Мінекономіки.

(наявність/доступ) питної води та забруднення довкілля. Також увагу буде сконцентровано на поліпшенні управління природними ресурсами, виконання найголовніших міжнародних зобов'язань України у сфері довкілля. Проведення послідовної екологічної політики дозволить до 2015 року підвищити частку населення, яке матиме доступ до питної води, причому розрахунки відповідного показника будуть спиратися на більш жорсткі стандарти якості води, ніж використані в обстеженні ЮНІСЕФ та Держкомстату України у 1999 році.

Основними діями Уряду щодо зменшення забруднення повітря будуть встановлення більшої вартості природокористування взагалі і обсягів фінансування природоохоронних заходів зокрема. Це має призвести до активізації технологічного переобладнання у промисловості — основному забруднювачу повітря. Внаслідок цього, після зростання викидів до 2011 року, їх обсяг до 2015 року має повернутися на рівень 2001 року.

Автотранспорт можна вважати одним із основних резервів зменшення викидів у атмосферу. Тому ключовими діями у цій сфері будуть наступні:

2004 рік — заборона обігу у будь-якому вигляді етилованого бензину;

2007 рік — обов'язкове встановлення каталізаторів на автомобільному транспорті з бензиновими двигунами та відповідний перегляд норм викидів шкідливих речовин у повітря;

2011—2015 роки — активне впровадження нових видів двигунів транспортних засобів (електричних, газових, спиртових, інжекторних тощо).

Важливим напрямом забезпечення сталого розвитку довкілля є збереження різноманіття рослинного та тваринного світу. Це необхідно не лише для поліпшення ресурсозабезпечення економіки держави та рекреаційної цінності території, але й з точки зору етичного виховання підростаючого покоління. Одним із індикаторів моніторингу охорони природи є питома вага площі мережі національних парків та заповідників у загальній площі країни.

Згідно з Програмою розвитку національної екологічної мережі, затвердженою Верховною Радою України (Закон України “Про загальнодержавну програму формування Національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки”), у 2015 році частка земель природно-заповідного фонду має складати 10,4% загальної території України, проміжний показник у 2005 році — 7%. Розширити мережу національних парків і заповідників можна, перш за все, за рахунок створення нових національних парків у гірських районах Карпат, на узбережжях морів і великих річок, у лісопарковій зоні великих міст.

Вдосконалення державної системи управління екологічною безпекою, зокрема реформування територіальних органів Міністерства екології та природних ресурсів, реорганізація структури виробничих підприємств сприятиме:

- забезпеченню охорони та раціонального використання земель, покращанню якості атмосферного повітря
- удосконаленню державної системи управління екологічною безпекою, а також створенню умов для забезпечення сталого розвитку України
- оптимізації державної системи моніторингу довкілля та управління розвитком природно-ресурсного потенціалу
- міжнародному співробітництву у природоохоронній сфері.

Особливе значення має гармонізація національного законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища з законодавством ЄС, зокрема необхідно забезпечити прийняття таких найбільш важливих законів України:

- “Про Національний екологічний фонд”
- “Про екологічний аудит”
- “Про екологічне страхування”
- “Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази на період до 2010 року”

◆ *Національне програмне оточення*

Кодекси України:

- Кодекс України про надра
- Гірничий кодекс України
- Водний кодекс України
- Лісовий кодекс України
- Земельний кодекс України

Закони України:

- “Про охорону навколишнього природного середовища”
- “Про охорону атмосферного повітря”
- “Про Червону книгу України”

- “Про природно-заповідний фонд України”
- “Про загальнодержавну програму формування Національної екологічної мережі України на 2000—2015 роки”
- “Про тваринний світ”
- “Про рослинний світ”
- “Про захист рослин”
- “Про пестициди і агрохімікати”
- “Про плату за землю”
- “Про екологічну експертизу”
- “Про відходи”
- “Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку”
- “Про поводження з радіоактивними відходами”
- “Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань”
- “Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення”
- “Про питну воду та питне водопостачання”
- “Про ратифікацію Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату”
- “Про ратифікацію Поправок до Монреальського протоколу про речовини, що руйнують озоновий шар”
- “Про приєднання України до Конвенції 1979 р. про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі”
- “Про участь України в Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів”
- “Про ратифікацію Конвенції про ядерну безпеку”
- “Про приєднання України до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення”
- “Про ратифікацію Угоди про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів”
- “Про приєднання України до Конвенції ООН про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці”.

Екологічні програми:

- Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки
- Національна програма екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води
- Програма перспективного розвитку заповідної справи в Україні (“Заповідники”)
- Програма по припиненню в Україні виробництва та використання озоноруйнуючих речовин
- Комплексна програма захисту від шкідливої дії вод сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь в Україні у 2001—2005 роках та прогноз до 2010 року
- Загальнодержавна програма охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів
- Загальнодержавна програма розвитку водного господарства.

Ціль 4. Поліпшення здоров'я матерів та зменшення дитячої смертності⁸

Завдання 1	Зменшити на 17% рівень материнської смертності
Показник 1.1.	Кількість померлих від ускладнень вагітності, пологів та післяпологового періоду на 100 тис. народжених живими
Показник 1.2.	Кількість абортів на 1000 жінок фертильного віку, одиниць
Завдання 2	Зменшити на 17% рівень смертності дітей віком до 5 років
Показник 2.1.	Рівень смертності дітей віком до 5 років, кількість померлих у середньому за рік на 1000 осіб віком до 5 років
Показник 2.2.	Рівень смертності немовлят, кількість померлих дітей віком до 1 року на 1000 народжених живими

⁸ Альтернативний варіант визначення цілі “Зменшення дитячої смертності та смертності осіб працездатного віку, поліпшення здоров'я матерів”, оскільки в Україні показники рівня смертності чоловіків працездатного віку є надзвичайно високими.

Деталізація по періодах

Показники	1990	2000	2001	2004	2007	2011	2015
Кількість померлих від ускладнень вагітності, пологів та післяпологового періоду на 100 тис. народжених живими	32,4	24,7	23,9	22,0	20,3	20,0	19,8
Кількість абортів на 1000 жінок фертильного віку, одиниць	82,6	34,1	29,1	26,7	26,1	25,3	24,4
Рівень смертності дітей віком до 5 років: кількість померлих у середньому за рік на 1000 осіб віком до 5 років	17,39	15,6	14,9	14,3	14,3	13,7	12,3
Рівень смертності немовлят: кількість померлих дітей віком до 1 року на 1000 народжених живими	12,8	11,9	11,3	10,4	10,4	9,8	9,3

◆ *Тенденції минулих років*

Протягом останніх років Уряд напружено працював над розв'язанням проблем у сфері охорони здоров'я, які ще більше загострилися під час різкого економічного спаду. Показник материнської смертності з 90-х років має тенденцію до зменшення. Так, у 1990—2000 роках кількість померлих від ускладнень вагітності, пологів та післяпологового періоду на 100 тисяч народжених живими, зменшилася з 32,4 у 1990 році до 24,7 у 2000 році, тобто на 23,8%. Кількість пологів, прийнятих кваліфікованим медичним персоналом, в Україні досягає рівня майже 100%.

Рівень смертності дітей віком до 5 років та смертності немовлят протягом останнього десятиріччя також мав незначну тенденцію до зменшення. Так, у 1990—2001 роках кількість померлих у середньому за рік на 1000 осіб віком до 5 років та кількість померлих дітей віком до 1 року на 1000 народжених живими зменшилася відповідно з 17,3 та 12,8 у 1990 р. до 14,9 та 11,3 у 2001 році.

◆ *Пріоритетність цілі*

Здоров'я жінок є одним із вирішальних факторів, які визначають здоров'я нових поколінь. Материнська смертність в Україні значно перевищує середньоєвропейський рівень. Одними із основних чинників, що визначають високий рівень захворюваності та смертності жінок, є висока частота абортів, недостатній рівень медичного обслуговування, низький рівень обізнаності населення з проблемами репродуктивного здоров'я.

Від рівня здоров'я дітей залежить формування майбутнього трудового та інтелектуального потенціалу держави. Здорові діти — здорова нація. Смертність дітей віком до 1 року в Україні за сучасними європейськими стандартами є високою і перевищує смертність немовлят у Європейському Союзі у 2,5 рази. Однією із найбільш вагомих складових скорочення очікуваної тривалості життя є саме високий рівень дитячої смертності.

Завдання поліпшення стану здоров'я жінок і дітей є важливими не тільки для сьогодення, а й для перспективного розвитку країни в цілому. Досягнення визначеної цілі вимагає особливої опіки та уваги з боку держави.

◆ *Ключові заходи для досягнення цілі*

Урядова політика, спрямована на поліпшення здоров'я матерів та зменшення дитячої смертності, здійснюється шляхом проведення комплексу цілеспрямованих заходів, які дозволяють забезпечити максимально можливий рівень медичної допомоги за існуючого рівня правових, фінансових, матеріально-технічних і кадрових ресурсів.

Першочерговими заходами цієї політики є наступні:

- Санітарно-освітня робота з питань здорового способу життя, планування сім'ї, репродуктивного здоров'я, безпечного материнства, ранньої діагностики онкологічної патології
- Здійснення заходів щодо підвищення свідомості жінок у напрямку збереження стану здоров'я (регулярність та частота візитів до лікаря, необхідність раннього першого візиту до лікаря тощо)
- Впровадження сумісного перебування матері та дитини в родопомічних закладах (не менше 90% ліжкового фонду) з одночасним упровадженням програми грудного вигодовування
- Подальше впровадження програми грудного вигодовування
- Профілактика захворювань, що передаються статевим шляхом
- Розвиток медико-організаційних технологій, що сприятимуть забезпеченню народження здорових дітей, збереженню та зміцненню їхнього здоров'я, профілактиці інвалідності
- Удосконалення роботи Центрів та кабінетів планування сім'ї та дитячої і підліткової гінекології, медико-генетичної служби
- Розширення мережі закладів з питань репродуктивного здоров'я (збільшення кількості центрів планування сім'ї, безпечного материнства, медико-генетичного консультування тощо) та поліпшення їх забезпечення сучасним обладнанням

◆ *Національне програмне оточення*

- Закон України “Основи законодавства України про охорону здоров’я”
- Концепція розвитку охорони здоров’я населення України, затверджена Указом Президента України (07.12.2000 р. №1313/2000)

Програми, затверджені Указами Президента України:

- Національна програма “Діти України” (18.01.1996 р. № 63/96)
- Цільова комплексна програма генетичного моніторингу в Україні на 1999—2003 роки (04.02.1999 р. №118/99)
- Національна програма “Репродуктивне здоров’я” (26.03.2001 р. №203/2001)

Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України:?

- Міжгалузєва комплексна програма “Здоров’я нації” на 2002-2011 роки” (10.01.2002 р. №14)
- Програма імунопрофілактики населення на 2002-2006 роки (24.10.2002 р. № 1566)
- Державна програма відпочинку та оздоровлення дітей на період до 2008 року (16.01.2003 р. №33)
- Концепція безпечного материнства (29.03.2002 р. №161-р)
- Комплексні заходи щодо заохочення народжуваності (01.07.2002 р. №355-р)
- Заходи щодо реалізації Концепції безпечного материнства (15.10.2002 р. №583-р)

Ціль 5. Обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу і започаткування тенденції до скорочення їх масштабів

Завдання 1	Зменшити на 13% темпи розповсюдження ВІЛ-інфекції/СНІДу
Показник 1.1.	Кількість осіб з вперше встановленим діагнозом ВІЛ-інфекції на 100 тис. населення
Показник 1.2.	Кількість померлих від СНІДу на 100 тис. населення, осіб
Показник 1.3.	Питома вага ВІЛ-інфікованих дітей, народжених від ВІЛ-інфікованих матерів
Завдання 2	Зменшити на 42% рівень захворюваності на туберкульоз
Показник 2.1.	Кількість осіб з вперше встановленим діагнозом туберкульозу (у тому числі органів дихання) на 100 тис. населення
Показник 2.2.	Кількість померлих від туберкульозу на 100 тис. населення, осіб

Деталізація по періодах

Показники	1990	2000	2001	2004	2007	2011	2015
Кількість осіб з вперше встановленим діагнозом ВІЛ-інфекції на 100 тис. населення	0,08	12,6	14,2	15,4	14,1	13,7	12,4
Кількість померлих від СНІДу у розрахунку на 100 тис. населення	0,06	0,8	0,9	1,2	0,7	0,6	0,5
Питома вага ВІЛ-інфікованих дітей, народжених від ВІЛ-інфікованих матерів (рівень вертикальної трансмісії)	н/д	н/д	35	30	25	15	5
Кількість осіб з вперше встановленим діагнозом туберкульозу (у тому числі органів дихання) на 100 тис. населення	31,9	60,4	69,5	80,0	56,4	49,0	40,0
Кількість померлих від туберкульозу на 100 тис. населення	8,0	22,2	22,4	19,0	17,0	12,0	10,0

◆ *Тенденції минулих років*

Епідемія ВІЛ-інфекції/СНІДу охопила більшість регіонів України. Розпочавшись поодинокими випадками інфікування в 1987 році, ВІЛ-інфекція поступово поширювалась. З 1995 року епідемія набрала особливо загрозливого характеру, що пов’язано з проникненням вірусу в середовище ін’екційних споживачів наркотиків, а через них — до інших верств населення. За даними Українського центру профілактики і боротьби зі СНІДом при МОЗ України, за період з 1987 року по 2002 рік загальна кількість ВІЛ-інфікованих в Україні становила 52 659 осіб, серед них 52 356 — українські громадяни. За цей період діагноз СНІД поставлено 4 400 громадянам України (4 260 дорослим та 140 дітям), померли від цієї хвороби 2377 українських громадян.

Поширення ВІЛ-інфекції по регіонах України досить нерівномірне. Найбільш уражені області розташовані на сході та півдні України: Донецька, Дніпропетровська, Одеська, Миколаївська, а також АР Крим. Саме ці області лідирують і за кількістю споживачів наркотиків, і за рівнем захворюваності на гепатит В — інфекцію, яка має спільні з ВІЛ шляхи передачі. Основними шляхами інфікування ВІЛ в Україні є вживання ін'єкційних наркотиків, статеві стосунки та інфікування від матері до дитини.

Впровадження в Україні галузевої програми "Попередження передачі ВІЛ від матері до дитини на 2000—2003 роки" дозволило знизити у 2002 році рівень інфікування немовлят від ВІЛ-інфікованих матерів у 3 рази (з 30% до 10%). ВООЗ визнала Україну лідером впровадження таких заходів, на базі її досвіду розроблені рекомендації для країн з високими темпами поширення ВІЛ/СНІДу.

У Східній Європі показник кількості зареєстрованих нових випадків ВІЛ-інфікування майже вдвічі перевищує відповідний показник Західної Європи, і майже в 14 разів — Центральної Європи. За останні роки кількість ВІЛ-інфікованих відчутно зросла у незалежних державах колишнього Радянського Союзу, особливо в Україні, Російській Федерації та Білорусі. Більше того, Україна знаходиться в епіцентрі епідемії ВІЛ у Східній Європі. Викликає велику стурбованість не стільки кількість ВІЛ-інфікованих, скільки швидкість, з якою поширюється інфекція.

Протягом останніх 11 років рівень захворюваності на туберкульоз збільшився в 2,2 рази, або з 31,9 осіб у 1990 році до 69,5 осіб на 100 тисяч населення у 2001 році. Рівень смертності від туберкульозу збільшився у 2,8 рази, або з 8,1 осіб у 1999 році до 22,4 осіб на 100 тисяч населення у 2001 році. Зросла кількість важких і занедбаних форм туберкульозу, з'явилася нова проблема фтизіатричної галузі — розвиток мультирезистентного туберкульозу.

◆ *Пріоритетність цілі*

За 20 років з того часу, коли було зареєстровано перший випадок хвороби, епідемія ВІЛ/СНІДу стала одним із найбезпечніших чинників, які негативно впливають на розвиток особистості та суспільства. Епідемія охопила майже всі країни, а її наслідки виявилися значно тяжчими, ніж можна було передбачити. Аналіз ситуації в різних країнах свідчить, що це захворювання знижує середню тривалість життя, збільшує попит на медичні послуги, загострює проблеми бідності і соціальної нерівності. Для України, як і для інших країн, проблема СНІДу не є суто медичною. Наслідки, які спричинює епідемія ВІЛ/СНІДу, можна розподілити на демографічні (підвищення показників смертності, збільшення кількості сиріт на тлі падіння народжуваності і темпів зростання населення) та соціально-економічні, які проявляються на індивідуальному рівні, рівні домогосподарств, підприємств та макроекономічному рівні. Президент України Леонід Кучма 22 червня 2001 року підписав Указ, яким 2002 рік проголошено Роком боротьби зі СНІДом в Україні. Для ефективної протидії епідемії ВІЛ/СНІДу необхідні узгоджені спільні зусилля уряду та суспільства...

У червні 2001 року була проведена Спеціальна сесія Генеральної асамблеї ООН з метою розгляду проблеми ВІЛ/СНІДу в усіх її аспектах, ініціатива про скликання якої належала Україні. Ця ініціатива отримала широку підтримку з боку переважної більшості країн-учасниць ООН...

Завдяки ініціативі ВООЗ і ЮНЕЙДС в Україні буде впроваджена нова глобальна програма розширення догляду за хворими на СНІД, яка відома під назвою "3 на 5" (надання антиретровірусної терапії 3 мільйонам осіб до 2005 року).

Генеральний секретар ООН Кофі Аннан у Зверненні з нагоди міжнародного дня боротьби зі СНІДом у 2003 році зазначив: "...епідемія продовжує поширюватись по всьому світу, і дуже мало ознак уповільнення темпів її поширення. За останній рік щоденно кожної хвилини інфікувалося близько 10 людей. Ця епідемія розповсюджується особливо швидкими темпами у районах, які раніше були позбавлені від цього лиха, особливо у Східній Європі та у країнах Азії..."

Жодна країна не може вважати, що загроза її минула, оскільки у світі реєструються нові випадки інфікування. Епідемія ВІЛ/СНІДу не визнає меж і кордонів.

У ході першого форуму Глобального партнерства в жовтні 2001 року у Вашингтоні було затверджено проект Глобального плану "Зупинити туберкульоз". На форумі було підкреслено, що на межі ХХ і ХХІ століть ситуація з туберкульозом, як і тисячу років тому, знову набула характеру епідемії. Туберкульоз є гострою і актуальною медико-соціальною проблемою в усьому світі і в Європі зокрема.

За критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я Україну віднесено до ряду країн з неблагополучною епідемічною ситуацією.

◆ *Ключові заходи для досягнення цілі*

Для започаткування тенденції до скорочення масштабів поширення ВІЛ/СНІДу та туберкульозу необхідно провести комплекс взаємопов'язаних завдань та заходів. При цьому вони повинні виходити за рамки суто медичного напрямку, охоплюючи соціально-економічні та просвітницько-інформаційні аспекти...

Серед найбільш важливих заходів можна відзначити наступні:

- Розроблення Концепції боротьби із ВІЛ/СНІДом
- Впровадження програми профілактики передачі ВІЛ від матері до дитини
- Зменшення небезпеки інфікування на ВІЛ-інфекцію серед уразливих груп населення

- Просвітницько-інформаційна робота серед населення, зокрема дітей та молоді, щодо попередження захворюваності на СНІД та туберкульоз
- Профілактика захворюваності населення на туберкульоз
- ◆ *Національне програмне оточення*

Закони України:

- “Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІДу) та соціальний захист населення”
- “Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз”
- “Про благодійництво та благодійні організації”

Укази Президента України:

- Національна програма боротьби із захворюванням на туберкульоз (20.08.2001 р. №643/2001)
- Додаткові заходи щодо посилення боротьби з ВІЛ-інфекцією/СНІДом (28.08.2001 р. №741)

Постанови Кабінету Міністрів України:

- Питання запобігання та захисту населення від ВІЛ-інфекції та СНІД (18.12.1998 р. №2026)
- Про утворення Міжвідомчої комісії по боротьбі з туберкульозом (28.09.2000 р. №1480)
- Програма профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу (11.07.2001 р. №790)
- Про деякі питання Урядової комісії з профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу (26.10.2001 р. №1401)
- Про утворення Українського фонду боротьби з ВІЛ-інфекцією і СНІДом (29.11.2001 р. №1620)

Ціль 6. Забезпечення гендерної рівності

Завдання 1	Забезпечити гендерне співвідношення на рівні не менше 30 до 70 тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та на вищих щаблях виконавчої влади
Показник 1.1.	Гендерне співвідношення серед депутатів Верховної Ради України, чис.жін./чис.чол. (або навпаки)
Показник 1.2.	Гендерне співвідношення серед депутатів місцевих органів влади, чис.жін./чис.чол. (або навпаки)
Показник 1.3.	Гендерне співвідношення серед депутатів обласних органів влади, чис.жін./чис.чол. (або навпаки)
Показник 1.4.	Гендерне співвідношення серед депутатів районних органів влади, чис.жін./чис.чол. (або навпаки)
Показник 1.5.	Гендерне співвідношення серед депутатів міських органів влади, чис.жін./чис.чол. (або навпаки)
Показник 1.6.	Гендерне співвідношення серед депутатів селищних органів влади, чис.жін./чис.чол. (або навпаки)
Показник 1.7.	Гендерне співвідношення серед депутатів сільських органів влади, чис.жін./чис.чол. (або навпаки)
Показник 1.8.	Гендерне співвідношення у складі членів Кабінету Міністрів України, чис.жін./чис.чол. (або навпаки)
Показник 1.9.	Гендерне співвідношення серед вищих державних службовців (1-2 посадових категорій), чис.жін./чис.чол. (або навпаки)
Завдання 2	Скоротити наполовину розрив у доходах жінок і чоловіків
Показник 2.1.	Співвідношення середнього рівня заробітної плати жінок до середнього рівня заробітної плати чоловіків, %

Деталізація по періодах

Показники	1990	2001	2004	2007	2011	2015
Гендерне співвідношення серед депутатів Верховної Ради України, чис.жін./чис.чол. (або навпаки)	3/97	8/92	5/95	13/87	20/80	30/70

Гендерне співвідношення серед депутатів місцевих органів влади, чис.жін./чис.чол. (або навпаки)	38/62	42/58	42/58	43/57	44/56	45/55
Гендерне співвідношення серед депутатів обласних органів влади, чис.жін./чис.чол. (або навпаки)	9/91	11/89	15/85	19/81	20/80	30/70
Гендерне співвідношення серед депутатів районних органів влади, чис.жін./чис.чол.(або навпаки)	18/82	21/79	24/76	27/73	28/72	30/70
Гендерне співвідношення серед депутатів міських (обласного значення) органів влади, чис.жін./чис.чол. (або навпаки)	21/79	22/78	25/75	28/72	29/71	30/70
Гендерне співвідношення серед депутатів селищних органів влади, чис.жін./чис.чол. (або навпаки)	42/58	47/53	47/53	48/52	48/52	50/50
Гендерне співвідношення серед депутатів сільських органів влади, чис.жін./чис.чол. (або навпаки)	42/58	47/53	48/52	49/51	50/50	50/50
Гендерне співвідношення у складі членів Кабінету Міністрів України, чис.жін./чис.чол. (або навпаки)	н/д	0/100	10/90	15/85	20/80	30/70
Гендерне співвідношення серед вищих державних службовців (1-2 посадових категорій), чис.жін./чис.чол. (або навпаки)	н/д	15/85	17/83	20/80	25/75	30/70
Співвідношення (відсоток) середнього рівня заробітної плати жінок і чоловіків, %	73	71	73	76	85	86

◆ *Тенденції минулих років*

В Україні, незважаючи на високий освітній та професійний потенціал жінок та відсутність прямих суперечностей Конвенції ООН “Про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок” у законодавстві країни, кількісне представництво жінок у складі Верховної Ради України протягом останнього десятиріччя залишалось дуже низьким. Після здобуття незалежності України питома вага жінок у складі депутатів Верховної Ради становила 3%. Протягом перехідного періоду відбулось певне зростання числа жінок у складі Верховної Ради. Якщо за результатами виборів 1994 року частка жінок серед народних депутатів становила 5,7%, то за результатами виборів 1998 року вона склала 8,1%. Проте, за результатами виборів 2002 року частка жінок серед депутатів навіть зменшилась до 5,1%.

Серед 450 депутатів, які входять до складу Верховної Ради України після виборів 2002 року, чоловіки складають 94,9%, а жінки — 5,1%. Співвідношення жінок та чоловіків, обраних за партійними списками, складає 1:14. Співвідношення між жінками та чоловіками, які були кандидатами у депутати, помітно коливалось у залежності від регіону: у Донецьку — 1:3; у Кіровоградському регіоні — 1:2,7; в той час, як у Львові — 1:14; в Закарпатському регіоні — 1:12 та у Вінниці — 1:9,65.

У 2002-2003 роках жодної жінки не було призначено на посаду міністра у складі Кабінету Міністрів України. Чим нижчим є рівень державного управління, тим більш відкритим він є для жінок (частка жінок серед заступників міністрів становить 8%, серед заступників голів Державних комітетів — 4%, окремі жінки призначені навіть на посади голів Державних комітетів).

Серед загальної кількості державних службовців частка жінок зменшується у відповідності з підвищенням службових посад (частка жінок — спеціалістів складає 81%, а жінок, які обіймають посади керівників середнього рівня — 52,5%). Частка жінок серед вищих державних службовців (1-2 посадової категорії керівників) становить лише 14,7%, що свідчить про низький рівень залучення жінок до процесу прийняття відповідальних державних рішень.

Сучасна база гендерної статистики в Україні веде моніторинг такого показника, як представництво жінок та чоловіків на керівних посадах, лише в межах апарату державних службовців. Тому розроблення системи відповідних гендерних показників та подальше відслідковування тенденцій сприятиме проведенню якісної оцінки гендерної рівності.

Середньомісячна зарплата жінок у 2000 році становила 71% середньомісячної зарплати чоловіків, тобто гендерний розрив в рівні оплати праці склав 29%. Дискримінація у сфері оплати праці в Україні заборонена законом, працівники отримують однакову винагороду за ідентичну роботу, тому основною причиною гендерного розриву у рівні заробітної плати є “вертикальна” професійна сегрегація. Хоча частка працюючих жінок, які мають вищу освіту, значно перевищує відповідний показник для чоловіків, у більшості галузей жінки обіймають нижчі посади, зайняті виконанням низькокваліфікованої роботи з обмеженими можливостями професійного зростання і, внаслідок цього, отримують нижчу заробітну плату.

◆ *Пріоритетність цілі*

Висока питома вага жінок в органах місцевого управління (близько 40%) забезпечує значний резерв досвідчених жінок-спеціалістів, які здатні працювати і на національному рівні, тому важливим є не допустити зниження цього показника у майбутньому.

Недостатнє представництво жінок на вищих рівнях прийняття рішень не лише суперечить принципам паритетної демократії, а й знижує ефективність державного управління, спричиняє недостатню увагу до проблем соціальної політики.

За умови ігнорування гендерних диспропорцій, наявних у системі управління та на ринку праці України, можна очікувати зростання гендерного розриву у рівні доходів населення та прискорення фемінізації бідності в країні.

◆ *Ключові заходи для досягнення цілі*

Уряд України спрямовує свої зусилля на виконання рішень Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН "Жінки у 2000 році: рівність між чоловіками та жінками, розвиток і мир у XXI столітті". З метою підвищення ролі жінок у суспільстві Кабінетом Міністрів України у травні 2001 року затверджено Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та впровадження гендерної рівності у суспільстві на 2001—2005 роки.

Напрями дій, що сприятимуть наближенню до паритетного співвідношення жінок і чоловіків у представницьких органах влади, зокрема у Верховній Раді, та на вищих щаблях виконавчої влади, є такими.

- Розроблення законодавчих та інституційних механізмів щодо сприяння гендерній рівності, зокрема впровадження гендерного квотування при необхідності
- Введення в постійну практику гендерної експертизи законодавчих та нормативних актів, програм і заходів економічної та соціальної політики
- Розроблення освітніх та просвітницьких програм, спрямованих на подолання гендерних стереотипів, створення необхідних механізмів для забезпечення паритетного представлення жінок у партійних списках на висунення кандидатів у депутати
- Залучення засобів масової інформації з метою підвищення уваги громадськості до гендерної проблематики в контексті соціально-політичних подій

Напрями дій, що сприятимуть забезпеченню гендерного паритету на ринку праці України, є такими:

- Розвиток практичних програм щодо захисту інтересів жінок, на яких вплинули негативні явища перехідного періоду економіки
- Вирішення проблеми жіночої зайнятості
- Сприяння підвищенню рівня професійної кваліфікації жінок, зокрема шляхом післядипломної освіти*
- Боротьба з гендерними стереотипами на всіх рівнях освіти, починаючи з початкової, розроблення чутливих у гендерному відношенні навчальних програм та підручників
- Сприяння більш активному розвитку малого бізнесу, сімейного та жіночого підприємництва, створення системи кредитування для жінок, які мають намір розпочати власну справу
- Розвиток системи побутового обслуговування та догляду за дітьми, що сприятиме скороченню "подвійної зайнятості" жінок

Проведення послідовної державної політики зайнятості населення призведе до скорочення гендерної нерівності на ринку праці, подолання часткової дискримінації жінок в праві на здійснення оплачуваної трудової діяльності.

Забезпечення паритетного представництва (з наближенням до 50/50) жінок та чоловіків у Верховній Раді України, забезпечення пропорційного у гендерному відношенні складу органів виконавчої влади на всіх рівнях управління, зокрема, збільшення питомої ваги жінок серед вищих державних службовців (1-2 категорії керівників) до рівня не менше 30%, на думку міжнародних спеціалістів, має призвести до відчутних змін у державному управлінні, а саме — посилити орієнтацію на гендерно збалансоване прийняття рішень, підвищити ефективність соціальної політики.

◆ *Національне програмне оточення*

Конституцією України (ст. 24) визначено забезпечення рівності прав жінки і чоловіка, а також створення умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством.

Україна підтримує Світову програму дій, прийняту на Четвертій Всесвітній конференції із становища жінок (Пекін, Китай) та затверджену на П'ятій сесії Генеральної Асамблеї ООН, Віденську програму дій, а також виконує зобов'язання у відповідності до прийнятої Конвенції щодо ліквідації всіх форм дискримінації жінок.

Україною ратифіковано 54 конвенції МОП із 183 прийнятих цією організацією і майже стільки ж рекомендацій щодо їх реалізації, серед яких є такі, що регламентують працю жінок. Останньою

* Пункти першого варіанту Доповіді вилучені у другому виданні.

прийнята Конвенція № 156 і відповідна Рекомендація № 165 щодо її реалізації (стосовно зайнятих із сімейними обов'язками).

Національні закони і нормотворчі акти передбачають відсутність дискримінації жінок. Уся сукупність національного законодавства щодо жіночої праці складається із міжнародних законодавчих актів, ратифікованих Україною (насамперед Конвенцій МОП), та українського законодавства.

Професійні спілки України також спрямовують зусилля на досягнення гендерної рівності на ринку праці. Зокрема, на III з'їзді Федерації профспілок у жовтні 1997 р. була прийнята спеціальна резолюція "Про соціально-економічний захист жінок". Гендерні питання включені у відповідні розділи Генеральної Угоди між Кабінетом Міністрів України і Конфедерацією роботодавців України та профспілковими об'єднаннями України.

Президент України Леонід Кучма 25 квітня 2001 року підписав Указ "Про підвищення соціального статусу жінок в Україні", який сприятиме створенню більш сприятливих умов для забезпечення жінкам рівних із чоловіками можливостей брати участь у політичному і суспільному житті, наданню підтримки жінкам у конкуренції на ринку праці.

Цілі Розвитку Тисячоліття для України — це амбітні завдання щодо створення кращих умов для гармонійного людського розвитку, які вимагають значних зусиль і співпраці влади та суспільства.

ОБОВ'ЯЗКИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОСТІ**Доручення Прем'єр-міністра України від 10 липня 2003 року****Прем'єр-міністр України****До листа Мін'юсту від 12.06.03 № 10-9-4НІ****Міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським держадміністраціям (за списком)**

Прошу при розподілі функціональних обов'язків між заступниками Міністра, керівника іншого центрального органу виконавчої влади, Голови Ради міністрів Автономної Республіки Крим, голови місцевої державної адміністрації передбачати покладання обов'язків щодо забезпечення рівності прав жінок і чоловіків на одного із заступників.

10 липня 2003 року
№ 14454

Віктор ЯНУКОВИЧ

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків¹

Цей Закон спрямований на правове забезпечення рівних прав, свобод жінок і чоловіків та створенню умов для їх реалізації в усіх сферах життя суспільства, ліквідацію всіх форм дискримінації за ознакою статі, а також утвердження державних гарантій щодо формування паритетних відносин між жінками і чоловіками як умови розвитку громадянського суспільства.

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Законодавство з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Законодавство з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків ґрунтується на Конституції України і складається з цього Закону, прийнятих відповідно до нього нормативно-правових актів, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, застосовуються правила міжнародного договору.

Стаття 2. Визначення термінів

У цьому Законі терміни вживаються у такому значенні:

- рівність прав жінок і чоловіків — відсутність привілеїв чи обмежень за ознакою статі;
- рівність можливостей жінок і чоловіків — створення однакових умов для реалізації рівних прав жінок і чоловіків у всіх сферах діяльності;
- дискримінація жінок або чоловіків — позбавлення чи обмеження прав або можливостей залежно від статі.

Стаття 3. Основні засади державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Державна політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків спрямована на реалізацію принципів:

- рівності незалежно від раси, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак;
- рівних прав і свобод та створення рівних можливостей для жінок і чоловіків;
- однакового правового та соціального захисту жінок і чоловіків.

Державна політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків спрямована на:

- створення умов для охорони праці та здоров'я жінок і чоловіків;
- правовий захист, матеріальну та моральну підтримку материнства, батьківства і дитинства.

Стаття 4. Експертиза проектів актів законодавства щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Розроблення проектів нормативно-правових актів здійснюється з обов'язковим врахуванням принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Проекти нормативно-правових актів підлягають експертизі з метою виявлення та усунення потенційної можливості дискримінації за ознакою статі та забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Порядок проведення експертизи проектів актів законодавства визначає Кабінет Міністрів України.

Стаття 5. Врахування показників становища жінок і чоловіків у державній статистиці

Показники становища жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства підлягають відображенню у державній статистичній звітності.

Ці показники визначаються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі статистики за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань сім'ї та молоді.

¹ Проект Закону поданий Кабінетом Міністрів в порядку законодавчої ініціативи для розгляду Верховною Радою (реєстраційний номер 4415-1 від 22.01.2004).

Центральний орган виконавчої влади в галузі статистики забезпечує збирання, обробку, аналіз та розповсюдження статистичних даних про участь жінок і чоловіків у державному і громадському житті.

Стаття 6. Заборона дискримінації за ознакою статі

Дискримінація за ознакою статі забороняється.

Не вважаються дискримінаційними:

- спеціальний захист жінок під час вагітності, народження дитини та догляду за нею;
- обов'язкова військова служба для чоловіків, передбачена законодавством;
- різниця у пенсійному віці для жінок і чоловіків, установлена законодавством;
- особливі вимоги щодо охорони праці жінок, пов'язані із охороною їх здоров'я.

Розділ II. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ

Стаття 7. Консультативно-дорадчий орган з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Для координації діяльності органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків при Кабінеті Міністрів України утворюється консультативно-дорадчий орган. Персональний склад та положення про цей орган затверджує Кабінет Міністрів України.

Стаття 8. Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків центральними органами виконавчої влади

Центральні органи виконавчої влади в межах своєї компетенції:

- забезпечують надання жінкам і чоловікам рівних прав та можливостей в усіх сферах діяльності;
- провадять просвітницьку діяльність щодо забезпечення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків та співробітництва з об'єднаннями громадян у цій сфері;
- подають пропозиції щодо вдосконалення законодавства з питань забезпечення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків;
- сприяють науковим розробленням у сфері гендерних досліджень.

Організація забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у політичному, соціальному, економічному, культурному житті покладається на спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань сім'ї та молоді.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань сім'ї та молоді виконує такі функції:

- участь у формуванні та реалізації державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у політичному, соціальному, економічному і культурному житті, підготовка разом з іншими центральними органами виконавчої влади науково обґрунтованих пропозицій з цих питань;
- міжгалузєва координація діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- внесення пропозицій стосовно приведення національного законодавства у відповідність з вимогами міжнародного права;
- організація наукових і експертних досліджень з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- проведення експертизи законодавства стосовно забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Стаття 9. Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування у межах своєї компетенції:

- дотримуються принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності;
- здійснюють заходи щодо охорони праці і здоров'я жінок і чоловіків, створюють умови для надання можливості жінкам і чоловікам поєднувати професійну діяльність з материнством і батьківством, забезпечення правового захисту, матеріальної і моральної підтримки материнства, батьківства і дитинства;
- вживають відповідних заходів для ліквідації всіх форм дискримінації за ознакою статі;
- забезпечують виконання регіональних програм, спрямованих на реалізацію прав жінок і чоловіків.

Розділ III. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ВИБОРЧИХ ПРАВ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ ТА РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Стаття 10. Забезпечення рівних виборчих прав та можливостей жінок і чоловіків

Рівні виборчі права жінок і чоловіків та рівні можливості їх реалізації забезпечуються виборчим законодавством України.

Партії (блоки) — суб'єкти виборчого процесу під час висунення кандидатів у народні депутати України передбачають як тимчасовий спеціальний захід щодо утвердження рівності жінок та чоловіків представництво будь-якої статі не менше ніж 30 відсотків та не більше ніж 70 відсотків загальної кількості кандидатів, при цьому дотримуючись принципу пропорційності.

Пропорційність повинна бути збережена і після того, як із списків, завірених виборчою комісією, партія (блок) виключає кандидатів з будь-якої причини.

Цей захід повинен бути скасований після досягнення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків на підставі результатів відповідних наукових та експертних досліджень.

Стаття 11. Дотримання рівного представництва жінок і чоловіків у складі виборчих комісій

Склад Центральної, окружних, територіальних і дільничних виборчих комісій, комісій з проведення референдумів формується із забезпеченням рівного представництва жінок і чоловіків з допустимою різницею в одну кандидатуру.

Розділ IV. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ

Стаття 12. Забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування

Для забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків під час призначення на посади керівних працівників у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування додержується пропорційно збалансоване представництво кандидатур кожної статі з урахуванням складу працюючих у відповідних сферах управління.

Обмеження або переваги будь-якої статі під час прийняття на державну службу та службу в органах місцевого самоврядування та її проходження забороняються.

Керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування зобов'язані забезпечити рівний доступ громадян до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування відповідно до здібностей і професійної підготовки незалежно від статі претендента.

Формування кадрового резерву для заміщення посад державних службовців та посад в органах місцевого самоврядування, просування їх по службі здійснюється із забезпеченням рівних можливостей для жінок і чоловіків.

Стаття 13. Забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків у здобутті освіти та професійній підготовці

Держава забезпечує рівні можливості жінок і чоловіків у здобутті освіти.

Навчальні заклади забезпечують рівні умови для жінок і чоловіків під час:

- вступу до навчальних закладів;
- оцінки знань;
- професійної орієнтації, тобто інформації про професії, які раніше розглядалися як суто жіночі або чоловічі;
- надання грантів;
- надання студентам позик;
- підготовки та видання підручників, навчальних посібників, що не мають дискримінаційного характеру щодо жінок і чоловіків.

При прийомі до навчального закладу, наборі на курси, а також здійсненні інших заходів, спрямованих на залучення громадян до набуття певної спеціальності або професії, дозволяється у разі рівності інших умов надавати перевагу одній із статей, якщо в перспективі це сприятиме вирівнюванню співвідношення статей у відповідній спеціальності або професії.

Учасникам навчально-виховного процесу обох статей створюються однакові умови для підготовки до активної участі у всіх сферах життєдіяльності.

Навчання повинно бути вільне від стереотипних уявлень про роль жінки і чоловіка, пропагувати рівний розподіл професійних і сімейних обов'язків.

Центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки забезпечує проведення експертизи навчальних програм, підручників та навчальних посібників для навчальних закладів щодо відображення в них забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

До навчальних програм вищих навчальних закладів, курсів перепідготовки кадрів включаються дисципліни, які вивчають питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, та факультативне вивчення правових засад рівності жінок і чоловіків на основі гармонізації національного і міжнародного законодавства з гендерної проблематики.

Стаття 14. Забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків у праці та одержанні винагороди за неї

Забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків у праці та в одержанні винагороди за неї здійснюється шляхом:

- 1) створення рівних умов для жінок і чоловіків у виборі професій, доступі до професійної діяльності, поліпшенні умов праці;
- 2) реалізації роботодавцями за участю профспілок принципу рівності жінок і чоловіків під час прийняття на роботу;
- 3) здійснення роботодавцем заходів, спрямованих на досягнення рівного співвідношення жінок і чоловіків у різних сферах трудової діяльності, а також серед різних категорій працівників. У разі різного підходу до жінок і чоловіків роботодавець повинен довести, що це не зумовлено статтю працівника;
- 4) установлення режиму та умов праці, які відповідають вимогам законодавства щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- 5) встановлення порядку, при якому:
 - у разі коли на посадах, робочих місцях або в одній сфері виробництва чи обслуговування переважають особи однієї статі, то при прийнятті на роботу надається перевага тій статі, особи якої представлені меншим числом, щоб їх кількість збільшувалася;
 - під час скорочення працівників, що перебільшує третину загальної кількості працюючих на підприємстві, в установі та організації, число звільнених осіб однієї статі повинно бути пропорційне їх загальній кількості з урахуванням норм законодавства про працю;
 - оплата праці жінок і чоловіків визначається незалежно від статі;
 - якщо заробітна плата жінок і чоловіків, які виконують на підприємстві, в установі та організації рівноцінну роботу, є різною, роботодавець повинен довести, що це не зумовлено статтю працівника;
 - жінки і чоловіки мають рівні можливості для отримання подальшої освіти та професійної підготовки;
- 6) створення роботодавцем рівних умов для жінок і чоловіків, які поєднують роботу з навчанням. У разі різного підходу до вирішення цього питання роботодавець повинен довести, що це не зумовлено статтю працівника;
- 7) покладення на керівника підприємства, установи та організації незалежно від форми власності обов'язку вживати заходів для поліпшення становища працюючих жінок.

Стаття 15. Забезпечення рівних можливостей під час укладання колективних договорів та угод

У разі колективно-договірного регулювання соціально-трудоких відносин (генеральна угода, регіональні та галузеві угоди, колективні договори) угоди (договори) мають включати положення, що забезпечують рівні права та можливості жінок і чоловіків із зазначенням строків реалізації відповідних положень.

При цьому колективні угоди (договори) мають передбачати:

- комплектування підприємств, установ та організацій, їх структурних підрозділів кадрами і просування працівників по службі виключно з дотриманням принципу надання переваги особі тієї статі, щодо якої в них існує дисбаланс;
- усунення нерівності при її наявності в оплаті праці жінок і чоловіків як у різних галузях господарства, так і в одній галузі на базі загального соціального нормативу оплати праці в бюджетній та інших сферах, а також на основі професійної підготовки (перепідготовки) кадрів.

Стаття 16. Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері підприємництва

Держава забезпечує умови для розвитку жіночого підприємництва, малого та сімейного бізнесу шляхом надання пільгових кредитів, створення системи мікрокредитування, проведення бізнес-навчання.

Держава надає підтримку і сприяє розвитку галузей з переважною зайнятістю жінок та збільшенню робочих місць у сфері соціальних послуг та обслуговування населення, в якій працюють переважно жінки.

Стаття 17. Дискримінаційна поведінка роботодавця

Поведінка роботодавця є дискримінаційною, якщо він надає працівникові перевагу за ознакою статі під час:

- прийому на роботу або призначення на посаду;
- визначення строку трудового договору (контракту);

- встановлення заробітної плати, додаткових виплат і будь-якої іншої винагороди за працю;
- забезпечення належних умов праці;
- накладення дисциплінарних стягнень;
- просування по службі;
- переведення на іншу роботу, звільнення з посади або розірвання контракту.

Сексуальні домагання, які проявляють роботодавці або службові особи до підлеглого працівника в образливих зауваженнях та іншій поведінці, що принижує честь і гідність людини, вважаються також дискримінаційною поведінкою.

Поведінка роботодавця або службової особи є неправомірною, якщо він переслідує працівника, який подав скаргу щодо дискримінаційного ставлення до нього.

Не вважаються дискримінацією надання переваг та обмежень, зумовлених фізіологічними особливостями організму працівників та станом їх здоров'я.

Стаття 18. Відшкодування матеріальних збитків та моральної шкоди

Особа має право на відшкодування матеріальних збитків та моральної шкоди, завданих внаслідок порушення її прав на рівне ставлення незалежно від статі. Моральна шкода відшкодовується незалежно від матеріальних збитків, які підлягають відшкодуванню, та не пов'язана з їх розміром.

Порядок відшкодування матеріальних збитків та моральної шкоди, завданих внаслідок порушення прав на рівне ставлення незалежно від статі, визначається законодавством.

Розділ V. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Стаття 19. Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері соціального захисту

Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації рівною мірою враховують інтереси жінок і чоловіків під час здійснення заходів щодо їх соціального захисту.

Погіршення становища осіб будь-якої статі у разі застосування системи соціального страхування, пенсійного забезпечення, адресної соціальної допомоги є неприпустимим.

Стаття 20. Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері соціальних послуг

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування з метою створення рівних умов для поєднання жінками і чоловіками професійних і сімейних обов'язків забезпечують доступні соціально-побутові послуги, включаючи догляд за малолітніми дітьми, організацію дошкільного виховання та забезпечення дитячого дозвілля.

Стаття 21. Дискримінаційна поведінка посадових осіб навчальних закладів та наукових установ

Дискримінація осіб за ознакою статі у сфері освіти забороняється.

Поведінка посадових осіб навчальних закладів та наукових установ вважається дискримінаційною, якщо до особи за ознакою статі застосовуються різні вимоги під час прийому до навчальних закладів, вибору навчальних програм, обрання навчального курсу, оцінки знань або якщо особі за ознакою статі надаються переваги під час отримання позики, гранту, підготовки та видання підручників, навчальних посібників, що містять зміст, який дискримінує жінок або чоловіків, чи застосовуються різні можливості для вибору спеціального поля (меж) навчання.

Стаття 22. Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в інформаційній сфері

Засоби масової інформації забезпечують розповсюдження інформації про рівні права та можливості жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Забороняється в оголошеннях про роботу або в оголошеннях про освітні послуги та в рекламі висувати різні вимоги до жінок і чоловіків, надаючи перевагу одній із статей.

Забороняються будь-які об'яви, які мають принизливий зміст, або зміст, що ображає як жінок, так і чоловіків та суперечать принципу рівноправності й рівного статусу жінок і чоловіків.

Стаття 23. Об'єднання громадян

Всі об'єднання громадян відкриті для жінок і чоловіків на рівних умовах.

Можуть створюватися будь-які об'єднання громадян, в тому числі основною метою яких є захист особливих інтересів однієї із статей.

Стаття 24. Нагляд і контроль

Нагляд і контроль за забезпеченням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, на якого покладений парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Розділ VI. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ

Стаття 25. Відповідальність за порушення законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Особи, винні у порушенні вимог законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, несуть адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законодавства України.

Особи будь-якої статі або групи осіб мають право надсилати повідомлення про порушення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків до Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок у разі, коли вичерпані внутрішні засоби правового захисту або коли застосування таких засобів захисту не виправдано затягується.

Розділ VII. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

Кабінету Міністрів України у тримісячний строк:

- подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо внесення до законів України змін, що впливають з цього Закону;
- привести власні нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом;
- забезпечити прийняття нормативно-правових актів, що впливають з цього Закону;
- забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади прийнятих ними нормативно-правових актів, що суперечать вимогам цього Закону.

НОРМАТИВНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ГЕНДЕРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Підписано до друку 29.05.2004. Формат 84x108/16.
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBook.
Друк офсетний.

Наклад 1000 прим.

Зам.

Друк ТОВ “УКРПРЕС”
